

Møte for lukkede dører, Stortinget 26. januar 1918

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 26. januar 1918 kl. 11.00.

Præsident: Mowinckel.

Dagsorden:

Fortsat behandling av utenriksministerens meddelelse.

Præsidenten foreslaar at møtet foregaar for lukkede døre, og at der blir git adgang for de samme idag som igaar besluttet. Hvis ingen har noget derimot at bemerke ansees forslaget som bifaldt. - Stortinget fortsætter den sak som blev paabegyndt igaar, nemlig utenriksministerens meddelelse.

Præsidenten gir først ordet til utenriksministeren som har en supplerende bemerkning at gjøre.

Utenriksminister Ihlen: Jeg vil faa lov til at gjøre en kort tilføielse til den redegjørelse, jeg gav igaar. Men jeg vil begynde med at si, at jeg har været i nogen tvil om hvorvidt jeg var berettiget til at legge frem det jeg nu legger frem. Og naar jeg nu legger det frem, henstiller jeg indtrængende til Stortingets medlemmer at de ikke lar det komme utenfor disse fire vægge. Og spesielt er det ganske nødvendig at det ikke paa nogen maate kommer frem i pressen.

Det jeg vil fortælle er, at jeg igaar kl. 3 hadde en mundtlig samtale med prinsen av Wied. Han talte om den mulighet at vi kunde faa en handelsavtale med Tyskland. Han la ikke skjul paa, at det var svært smaa tal, de som var blit nævnt fra norsk side, og at den tyske regjering syntes det betegner en voldsom innskrænkning i den eksport som paa den maate vil komme til at gaa til Tyskland. Men han erklærte følgende, som jeg skrev ned. Det er mundtlig sagt, men jeg skrev det ned saa han saa paa det, saa det skulde være korrekt. Han sa følgende:

Jeg er bemyndiget til at erklære den tyske regjeringens beredvillighet til at gi den Kongelige norske regjering et videre bevis paa sin imøtekommenhet derved at den i princippet antar det norske forslag til handelsavtalen mellem Tyskland og Norge som basis for forhandlinger derom. Den tyske regjering gir samtidig uttryk for den forventning, at Norge som suveræn stat vil holde sine forslag frie for paavirkning av tredie mand. Den Keiserlige regjering betrakter dette som en nødvendig konsekvens av den overfor den Kongelige regjering paany viste imøtekommenhet.

Jeg skal straks gjøre opmerksom paa, at naar prinsen av Wied her brukte ordet forslag, er det ikke riktig. For der foreligger ikke noget norsk forslag. Jeg læste op igaar endel bemerkninger - ordet "bemerkninger" er sat over - som er leveret konsul Bysing av generalkonsul Colban paa Norges vegne. Det er bare endel bemerkninger som er gjort, og senere har der i en række møter, jeg har hat, og

spesielt et hvor statsministeren og jeg var sammen med Hintze og H... været nævnt tal, men ikke noget forslag, saa der foreligger absolut ikke noget forslag fra norsk side, kan jeg si, paa nogen maate. Og Tyskland sa heller ikke at det vilde akseptere noget forslag, men at det vilde ta det som basis for forhandlinger.

Denne sak som jo staar i forbindelse med den, som vi behandler her idag, vil bli behandlet i et møte av utenrikskomiteen, og efterat regjeringen har diskutert det med utenrikskomiteen, vil regjeringen se videre, hvad der blir at gjøre likeoverfor Tyskland; men baade komite og regjering er enig i, at dette som er fremkommet her gjør ingen forandring i det utkast til note, som jeg læste op igaar til svar til Amerika. Og jeg vil faa lov til at si som min mening, at jeg synes, det er nødvendig, at vi om mulig idag sender svaret til Amerika. Det er et langt svar. Vi har holdt paa at chifrere det i departementet og er kommen langt paa vei med det, saa det kan for største parten gaa idag og resten ialfald imorgen, og jeg mener, at det bør sendes straks. Man skal huske paa, at naar det kommer over til Nansen, skal han dechifrere det og oversætte det, saa det tar sin tid, saa jeg mener, det er nødvendig at svaret sendes uten ophold. Komiteen og regjeringen er som sagt enige om, at min samtale igaar med prindsen av Wied ikke gir anledning til nogen forandring i utkastet til svar til Amerika.

Præsidenten vil indskjærpe den anmodning, som utenriksministeren stillet til Stortingets medlemmer, at man behandler denne meddelelse med absolut diskretion, at den ikke kommer utenfor disse fire vægger, inden hvilken den er git. Som utenriksministeren sa foranlediger denne meddelelse fra Tysklands side ikke nogen forandring i det svar, som skal gaa til Amerika, og denne meddelelse vil ikke bli gjenstand for diskussion i Stortinget idag. Det er utenrikskomiteens hensigt at ta det spørsmaal, hvorledes der nu skal gaaes frem likeoverfor Tyskland, op til overveielse i et møte, som vil bli holdt mandag. Diskussionen her kommer til at dreie sig om forhandlingerne med Amerika og den meddelelse som utenriksministeren har git igaar.

Konow: Jeg har begjært ordet fordi jeg tror, det er riktig, at en av den minoritet, som har hat megen betænkelighet ved at gaa med paa dette utkast til svar til Amerika, straks kommer tilorde for at saken kan saavidt mulig belyses.

Der er den heldige omstændighet ved denne sak, at der ikke er nogen politisk interesse i den, og jeg er overbevist om, at saavel regjeringen som alle Stortingets medlemmer vil vælge som sin eneste rettesnor at gjøre det, som er det bedste for landet i dette spørsmaal, fordi det gjælder saa ganske overordentlig viktige ting. Der har maaske ikke siden 1814 foreligget for det norske storting en saa viktig sak som denne. For mig staar det som man

træffer her en avgjørelse, som kan ha store og vidtrækkende følger.

Det første spørsmål, som jeg har opkastet mig, er hvorvidt de fordringer, som den amerikanske note stiller til Norge, vil medføre, at vi maa bryte vor nøytralitet, maa foreta et unøytralt skridt, hvis vi vil gaa ind paa dem. Vi vet alle, at under fredelige forhold, saaledes som vi tidligere har hat dem, kjøper vi vore varer, hvor vi faar dem billigst og lettest, og vi sælger vore egne produkter der, hvor vi faar den høieste pris. Men det kan jo ikke negtes, at alt er blevet forandret under krigen; vi staar ikke lenger frit. Begge magtgrupper har forsøkt og vil naturligvis i stigende grad forsøke at faa indflydelse paa salget av de varer, vi har at sælge, og som de ønsker at faa, eller som de ønsker, at den anden krigførende magtgruppe ikke skal faa. Men naar der er en vare, som vi trenger, som hører til vort livs aller nødvendigste behov, saa er vi nødt til at kjøpe den der, hvor vi kan faa den, naar den ikke kan faaes av begge magtgrupper. Naar der heller ikke er nogen nøytral magt, som kan gi os den, er vi nødt til at ta den av den krigførende magt. Vi er da til syvende og sidst nødt til at gi den pris, som forlanges, hvis vi vil ha den. Heri kan jeg ikke se noget unøytralt skridt. Der har været forholdt paa lignende vis fra den ene krigførende magt, fra England, tidligere med hensyn til fisk. Man vilde forhindre os i at sende den fisk, som Tyskland trængte, man vilde begrænse den meget sterkt, og det skede. Det blev ikke fra Tysklands side oppfattet som noget unøytralt skridt, for de skjønnte at vi var nødt til det. Tyskland har jo selv stanset sin kornexport til Norge, fordi de var nødt til det, fordi krigen hindrer dem fra at sende noget ut. Dersom vi nu til erstatning for det korn, vi fik fra Tyskland, maa indføre det fra andre steder og er nødt til at betale det nok saa dyrt, saa kan ikke Tyskland se dette som et fiendtlig skridt, som et unøytralt skridt. At vi derved skulde indvikle os i et krigerisk forhold, at Tyskland skulde ha anledning til eller vilde paaføre os krig paa grund herav, det maa jeg si, jeg tror ikke. Særlig nu under fredsforhandlingerne i Brest-Litovsk tror jeg aldrig det vil falde Tyskland ind; det vilde være i strid med hele deres politik. De proklamerer jo for hele verden dette, at de vil fred og intet andet end fred. Da gaar det ikke an for dem at overfalde et lidet fredeligsindet folk, fordi de maa betale for det, de trenger av livets første nødvendighetsartikler, med at stanse exporten til Tyskland av andre stoffer, som det er ganske viktig for Tyskland at faa, men som det ikke er saa meget om at gjøre at faa for dem som det er for os at faa det vi trenger. Den frygt avviser jeg bestemt, den tror jeg er ugrundet. Det ligger i forholdenes egen natur - i de forhold, som nu hersker paa krigsskuepladsene og ved de forhandlinger som nu foregaar.

Saa spør man: Er det så nødvendig for os at faa korn og mel, kan vi ikke klare os selv? Vi har jo nu rationeret.

Kan man ikke klare det med den rationering vi har saa vi ikke behøver at faa indført brødkorn av hvad sort det nu end er og de øvrige artikler fra Amerika. Er vi nødt til at kjøpe dem med stansning av hele den export til Tyskland, som vi tildels tidligere har hat av enkelte varer? Forholdet har været det før krigen, at vi enkelte aar har indført omtrent dobbelt saa meget som vi selv avler; vor import av korn og mel er i enkelte aar op til omkring 600 000 tons og vor egen avl er 3 à 400 000 tons - forskjellig efter de avlinger vi har hat. Nu sier man at vor import skulde være omtrent 450 000 tons om aaret, og vor egen avl kan ikke anslaaes til mere end 3 à 400 000 tons. Altsaa mere end det samme kvantum, som vi avler selv, vil vi mangle, hvis vi nu intet faar indført. Da vil enhver tænkende mand forstaa, at vi kan ikke klare det med vor egen avl; vi er nødt til at faa andetsteds fra, det vi mangler. Og allerede nu tænker jeg, at herrerne har faatt bitter erfaring for, at selv med den rationering, som er foretat vil mangelen paa brødkorn føre til mange og vanskelige forhold paa mange kanter; men rationeringen vil bli endnu skarpere, fra 1ste april skal endog nedsættes den rationering vi nu har, og da kan vi ikke klare os; der vil bli saa meget sult og nød i landet særlig naar samtidig andre ting er saa dyre, at vi kan komme op i situationer lignende til dem vi har hørt om fra andre lande. Det skal ikke være saa farlig hos os, heter det. Jeg er ikke saa sikker paa det. I Østerrike, i Tyskland - over alt hvor denne krig har medbragt mangel paa fødemidler har der været uroligheter fra mennesker, som ikke har faatt mat nok, og det samme kan bli tilfælde her. Der kommer en dag da den tvingende nødvendighet vil vise sig, og vi maa se at faa en overenskomst med de lande, som har korn og mel at sælge. Men det er ikke alene korn og brød, vi maa ha - og som kanskje de nordlige lande, og især Norge, trønger mere end alle andre lande i Europa - der er ogsaa andre ting. Der er vore fiskerier. Hvis vi ingen overenskomst faar med Amerika og ententen i det hele, maa man vel være forberedt paa, at de stanser den tilførsel av fiskeredskaper, av kul og av olje til fiskerierne, som vi nu ialfald har hat - foreløbig er den stanset - men at den kommer helt til at stanse da, hvis vi ingen overenskomst faar, det tænker jeg, man maa gaa ut fra. Det sies, at man maa kunne spise sild og fisk og poteter, det har vi nok av. Ja, hvis fiskerierne gaar! Men hvis de maa stanse, fordi de ikke har de nødvendige redskaper, ikke har olje, ikke har det, som nødvendig maa til, hvis fiskerierne skal kunne drives, tænker jeg, stillingen blir en anden; og jeg gruer mig til at se den tilstand, som hele kystens befolkning da kommer til at bli stedt i. Jeg tror derfor, det er en nødvendighet for os at stille os saadan, at vi kan faa en overenskomst med ententen.

Saa sier man: ja, hvad er det, som staar imellem, hvad er det, som er det springende punkt her? Det er de stoffer, som vi eksporterer til Tyskland, til centralmagterne, og hvorav de kan lave ammunition og

krigsfornødenheter, det er det kort og godt, som Amerika vil ha stanset; det er den eksport, de amerikanske forhandlere vil ha stanset. Det er det spørsmål, som er oppe nu idag, og som har været oppe i de forhandlinger, som er ført med Amerika - jeg hadde nær sagt - siden begyndelsen av forhandlingerne. Professor Nansen sier i et telegram av 4de januar, at det, som det nu staar paa, og som vi nu maa ha svar paa, er det, som vi allerede før vor avreise spurte regjeringen om: hvad standpunkt vilde den ta til denne forsendelse av ammunitionsstoffer til Tyskland? Og senere har han i telegram efter telegram spurt om den norske regjeringens standpunkt der. Saa kom den norske regjering endelig den 14de november - saavidt jeg vet, var det første gang - med et bestemt forslag om, hvordan den vilde stille sig med hensyn til de stoffers forsendelse til Tyskland. De foreslog den gang et visst mindre kvantum, som de vilde faa lov til at sende til Tyskland; det var 20000 tons calciumcarbid, 18000 tons kalksalpeter, 5000 tons ferrosilicium og 100 tons molybdæn - disse stoffer, som der kan laves sprengstoffer av. Den 7de december kom det næste forslag fra den norske regjering. Man hadde merket, at de amerikanske forhandlere, den amerikanske kommission, krigshandelskommissionen, fordret mere eller mindre bestemt, at alle disse varers utførsel til Tyskland skulde stanses; saa kom det næste forslag, den 7de december: 15000 tons calciumcarbid - man hadde slaat av 5000 tons - 18000 tons kalksalpeter - det var det samme - 4000 tons ferrosilicium - der hadde man slaat av 1000 tons - og 50 tons molybdæn - der hadde man slaat av 50 tons. Nu her i dette forslag - for at omtale det enkelte punkt i utkastet til noten - har man slaat av litt mere. Man holder fast ved de 15000 tons calciumcarbid, men har nedsat kalksalpeteren fra 18000 tons til 12000; man holder fast ved ferro silicium 4000 tons, men slaar ned de 50 tons molybdæn til 30 tons. Hvis det ikke var næsten litt barnslig naivt at tro, at man, fordi om man sætter ned disse tal litet granne, kan faa omstøtt og kan faa de amerikanske forhandlere til at gaa med paa at frafalde et standpunkt, som er opstillet, et princip, som gaar ut paa: ingen ammunitionsstoffer til Tyskland, til dem, vi har krig med, og som bruker disse ammunitionsstoffer til at dræpe vore undersaatte og vore forbundnes undersaatte og til at sænke vore skibe - og jeres egne ogsaa, sier de amerikanske forhandlere, til at sænke de norske skibe og matroser ogsaa - hvis det ikke var lidt barnslig naivt at tro dette, saa kunde det jo være et forsøk værd. Men at der skulde kunne opnaaes noget væsentlig ved at der nedsattes nogen faa tusen tons, det tror jeg ikke. Man kan kanskje faa en enkelt sort fri. Foruten disse stoffer er der f.eks. svovlkis, hvor likeledes den amerikanske kommission har forlangt absolut stansning overfor Tyskland; der faar man kanskje nok. Efter den notes beskaffenhet, som her er, har man jo anledning til kanskje at gaa med paa den amerikanske fordring, og kanskje man der kan faa en kjøpesum; men at man skulde faa

alle stoffer og desuten alle nitrater, som regjeringen har tænkt sig, fri til eksport til Tyskland, selv om de forholdsvis utgjør et mindre kvantum av Norges samlede eksport, det kan jeg ikke tænke mig muligheten av. Det er saa bestemt det, som er kommet fra Amerika, desværre. Naturligvis, hadde vi frihet, saa vilde vi sende til begge land det, som de ønsket, og som vi kunde undvære og fordele det saa likelig, som vi kunde; men naar vi ikke har det, naar vi har en bydende nødvendighets haand over os, ja saa maa vi finde os i at ta det standpunkt som er nødvendig for at faa det, vi trenger. Men nu om svovlkisen: Der sier de amerikanske forhandlere til vore forhandlere: Deres fordringer vil føre til at tilstaa centralmagterne under paaskud av kompensation et stort kvantum krigsmateriel, som ikke har nogetsomhelst at gjøre med kompensationsprincippet. "Dette kollegium er uvillig til at akseptere et forslag, som fører til et saadant resultat." Og under den forhandling, som foregik om dette punkt telegraferte Nansen den 23. december: "Forhandlerne var meget bestemte dette punkt. Vi anser utelukket opnaa ret utføre svovlkis Tyskland, hvorfor vi uttalte, at vi ansaa det muligt, at den norske regjering kunde frafalde dette." Hvorfor saa ikke si det i noten? Hvorfor saa ikke si, at vi frafalder dette? Hvorfor vil man ha dette som et prutningsmon i fremtiden, hvis det er meningen? Jeg vet ikke, hvad meningen er med, at man her har villet gi Tyskland 40 000 tons svovlkis i 1918 og forøvrigt en maanedlig eksport av 5000 ton.

Om disse 4 stoffer, med karbid, kalksalpeter, molybdæn, ferrosilicium siger de amerikanske forhandlere det samme. Netop der kommer der lignende bestemte uttalelser fra dem. De sier, at alle disse stoffer brukes til krigsammunition og "vi nærer det bestemte haab, at Deres regjering ved paany at overveie saken vil forstaa vor ulyst og vil være enig med os i, at De forenede Stater og deres forbundne har et retfærdig krav paa forkjøpsret til saadanne artikler, hvis de forsyner Norge med de varer, det behøver." Vi svarer saa med at prutte lidt ned, ved at slaa lidt av paa det, vi tidligere har foreslaaet for Amerika. Men vore forhandlere sier, at de diskuterte foruten denne gang ogsaa forrige uke denne sak. "Vi fik et bestemt indtryk dette ansees særlig vigtig og Amerika vil fastholde sit krav om forkjøpsret." Det samme gjælder nitraterne av andre stoffer. Det samme sier ogsaa vore forhandlere der. De sier bestemt, at de ikke tror, Amerika vil gi efter. Og at vi da ut fra vor manglende kjendskap til de amerikanske forhandlinger vil søke at faa dette op igjen, igjen stille den samme fordring til Amerika, det tror jeg aldrig, vil gaa. Nansen, som ganske sikkert har erhvervet sig et indgaaende kjendskap til forholdene der, han maa dog vite bedre besked end vi om, hvordan stillingen er, og han tilraader bestemt, at man der skal akseptere det amerikanske forslag. Da der blev spurt, om dette var et ultimatum - det hørte herrerne -, saa blev der svart: Ja, det var det. Det var et ultimatum. "Det var

Amerikas bestemte og vel overveiede krav." Saa blev det tilføiet av en anden, at de amerikanske forhandlere, hvis det stillet sig saadan, at vi blev utsat for en overhængende krigsfare fra Tysklands side, hvis vi stængte alt av disse stoffer, saaledes som de hadde tænkt sig og saaledes som de hadde foreslaat det i sit ultimatum, - saa kunde der da tænkes en mulighet for, at man kunde ta op igjen forhandlingerne. Det er naturligvis dette, som man vil flyte paa. Det er denne uttalelse, som man vil flyte paa. Det er dette, som gjør, at det kanskje kan komme igjen, at vort svar ikke vil bli betraktet som et ultimatum. Men hvordan er stillingen da? Der blev jo læst op her en meddelelse til den tyske legationssekretær, prinsen av Wied, hvori det blev sagt, at den norske regjering vilde holde aapen plads i sit svar for de bestemte mængder av de der nævnte ting, calciumcarbid, kalksalpeter, ferrosilicium og molybdæn - som det staar her i vort svar til Amerika. Det vil regjeringen holde fast. Kan vi komme fra det? Kan regjeringen komme fra det? Ja, der staar rigtignok: I sit svar vil de holde fast ved det. Men naar nu minister Hintze, som reiste til Berlin, fordi - som han sa - situationen mellem Norge og Tyskland forekom ham at være alvorlig, - naar nu han kommer tilbake, naar han har talt med myndighetene der, kommer vi saa fra dette? Vil ikke han da korke flasken til og si: Dette har De lovet Tyskland. Og vi kan ikke flyte paa den sofisme, at det var i Regjeringens svar, altsaa i dette svar til Amerika! Nei, det maa nok være Jert standpunkt idethele, hvorved I vil bli staaende! Hvis nu de amerikanske forhandlere sier: Ja vi fordrer svovlkis. Javel, sier den norske regjering, det skal vi kanskje love. - Men vi fordrer stansning av ferrosilicium og molybdæn! - Det kan vi ikke gaa med paa. Da er forhandlingerne avbrudt, da er der ingen overenskomst. Saa maa Nansen reise tilbake. Ja, det var ikke saa farligt, at Nansen reiste tilbake - der blev ogsaa sagt noget i den retning i utenrikskomiteen; vi kan fornye forhandlingerne. Tror man, at naar vi har forhandlet med Amerika i et halvt aar og vi har talt om disse ting gang paa gang, har hat forhandlinger efter noten av 14. november og 7. december og nu endelig en maaned efterat Amerika har stillet, hvad det kalder sit ultimatum, forhandler atter i februar maaned og de forhandlinger er blit hævet, - tror man saa, at man kan faa forhandlinger igjen med Amerika? Ja - tænker man sig - ikke med Amerika, men i London eller Paris! Tror man, at Amerika vil tillate det? Tror man, at Amerika, som selv skal sende de viktigste nødvendighetsvarer, som vi trønger, korn og mel, vil finde sig i, at der skal fortsættes med forhandlinger i London eller Paris, forat det kanskje kan gaa i laas der, hvad de selv skal yde, forhandlinger, som de ikke fik til at gaa i laas i Washington. Der er dog ogsaa mellem disse krigførende magter, selv om de staar paa samme side, en viss jalusi, som vi maa regne med. Vi maa regne med, at det er i Washington, at forhandlingene skal føres, og blir

de avbrutt der, saa blir det overordentlig vanskelig at faa dem i gang igjen. Og saa kommer spørsmålet: Hvad utsætter vi os da for fra ententens side? Jeg tror, vi vel har faat et varsel tidligere, - at kulimporten her blir stanset, og kanskje de tar vor flaate. Kanskje de tar den flaate, som de allerede har, og sier: Den faar gjøre tjeneste hos os, indtil krigen er slut. Og naar saa enhver vareforsendelse til og fra England og Amerika er avbrutt, og Tyskland kommer og sier: Vi vil saa gjerne forhandle med dere; vi skal sende dere baade dette og hint, som De ikke kan faa fra England og Amerika, - tror I saa ikke, at vi tilslut gaar ind paa en forhandling der? - kanskje litt nølende, kanskje litt uvillig; men vi gaar dog med. Saa siger vi litt efter litt ind i forhandlinger med Tyskland, overenskomst med Tyskland, og mere og mere kommer vi ind i den magtgruppes interessesfære og under den magtgruppes formynderskap, som vi kanskje ikke har videre lyst til at staa i et nærmere forhold til. Og vi kommer bort fra England, bort fra Frankrike og bort fra Amerika, hvor vore handelsveier og vore største politiske interesser altid har været. Saa kommer mangelen herhjemme. Stanser kulimporten, saa har vi arbeidsløshet, saa maa fabrikkene stanse. Allerede nu ser vi saa mange gaa ledig, alle de smaa handlende, store handlende, mængder av private funktionærer. Og kommer saa hele den ulykke, at arbeidslivet i det hele stanser paa alle verkstedene, mine herrer, - jeg gruer, jeg angstes for den situation, som da indtrær, i den dyrtid, vi lever i. Det staar for mig, som om det er nødvendig for os at faa en overenskomst, og da mener jeg, at vi skulde sende et mere imøtekommende svar likeoverfor dette sidste amerikanske tilbud. Vi faar kanskje saken tilbake, men paa en saadan maate, at det ikke blir behagelig for os at ta den op igjen, ikke alene fordi Regjeringen her har bundet sig likeoverfor den tyske minister, men fordi det ogsaa for os blir en ydmygelse. Vi får den kanskje tilbake på en bestemt frist, saa det blir sagt: Nu kræver vi svar f.eks. inden 14 dage eller 8 dage; hvis vi ikke faar svar inden den tid, er enhver forbindelse med os avbrutt. Det er fremholdt i Utenrikskomiteen, og jeg antar, at det ogsaa kommer frem her, at hvis vi kommer i den yderste nød, hvis det virkelig blir saadan, at her blir hungersnød i landet, ja, da faar vi henvende os til ententen, henvende os til Amerika paany, for da vil vi ha et faktisk bevis likeoverfor Tyskland for, at vi er nødt og tvunget til det; men det bevis har vi ikke nu. Men er man da saa sikker paa, at man i det tilfælde faar en rimelig overenskomst med Amerika? Da kommer vi med tiggerposen. Nu har vi endnu den stilling, at vi kan forhandle selvstændig; men da, hvordan staar vi da? Og vi har den pligt at forutse det, som kan komme; vi har den pligt at se forholdene skarpt i øinene, de, som er, og som må komme med hensyn til vor ernæring. Vi har den pligt at skjønne og forstaa, at vi ikke kan klare situationen, hvis vi ingen tilførsler faar. Og da faar vi træffe vore

forholdsregler i tide. Da faar vi ta det svar likeoverfor ententen, som er nødvendig, hvis vi skal kunne undgaa den katastrofe, som vil komme, hvis vi ingen tilførsler faar, og som selv statsministeren i Utenrikskomiteen forutsaa. Jeg er saa bange for, at den historie skal gjenta sig, som hændte her for over 100 år siden, i 1807, dengang vi ogsaa orienterte os til den feilagtige magtgruppe, dengang den danske regjering - som det var dengang - av angstelse for, hvad Napoleon kunde falde paa at gjøre, hvad det mægtige franske keiserdømme, som dengang stod paa sit høidepunkt efter freden i Tilsit, kunde falde paa at gjøre likeoverfor Danmark og ogsaa Norge, orienterte sig feil, for Norges vedkommende feil i hvert fald, sluttet sig til fastlandsgruppen istedenfor til det land og den gruppe, som Norge altid har staat i et nært forhold til, nemlig England. Jeg er saa bange for, at vi nu gjør den samme feil op igjen, og at dette er det første og avgjørende skridt dertil. Derfor har jeg i Utenrikskomiteen sammen med nogen andre arbeidet for og talt for en mere imøtekomende holdning i dette svar, og jeg er uenig i denne note. Hvor godt den end stilistisk er avfattet, og hvor overbevisende den end synes og at være, tror jeg, at den er et første skridt i en retning, som vil bære bitre frugter for oss.

Jeg begyndte med at sige, at dette er ingen politisk sak. Høires ledende mænd i Utenrikskomiteen og socialistenes og likesaa venstres er for denne note, og jeg er overbevist om, at de herrer likesaa alvorlig, likesaa oprigtig ønsker sit fædrelands vel i denne sak som jeg og som enhver anden. Men man er nødt til at fremholde sit syn, naar man har et andet syn end andre - man er nødt til det for sin samvittighets skyld.

Hagerup Bull: De uttalelser, hvormed statsraad Konow indledet og avsluttet sit foredrag, gir et træffende uttryk for alvoret i den stilling, hvori vi staar. Jeg er enig med ham i, at de avgjørelser, som nu fremover blir at træffe av det norske Storting, er av en saa skjæbnesvanger betydning, at vi visselig paa lange, lange tider ikke har hat noget tilsvarende og forhaabentlig lange tider fremover heller ikke vil faa det. Naar man spesielt vil fæste sig ved det, som i dette øieblik foreligger for Stortinget, er jeg imidlertid ikke ganske enig med statsraad Konow. Jeg mener, at det avgjørende skridt blir ikke egentlig tat idag, det avgjørende skridt vil komme siden. Den note, som foreslaaes sendt til Amerika, er omhyggelig avfattet saaledes, at den ikke paa noget punkt er at anse som et ultimatum. Den vil heller ikke kunne opfattes som et ultimatum. Den er ganske visst svar paa en note fra Amerika, som av minister Nansen, som hr. Konow uttalte, er oplyst av amerikanske myndigheter at være betegnet som et ultimatum - ialfald betingelsesvis betegnet som et ultimatum. Men ser man de uttalelser i sammenheng og i forbindelse med den korrespondance, som i det hele har fundet sted, tror jeg ikke, man kan fastholde

opfatningen av, at den amerikanske note er ment som et ultimatum. Det er visselig saa, som det er blit sagt baade i den sidste amerikanske note og i den note, som nu foreslaaes sendt herfra, at dette er led i en fri forhandling mellem de to stater, og dermed er det ikke forenlig, at den ene eller hvilkensomhelst av disse noter opfattes som av et ultimatum. Den avgjørelse, som kommer til at bli truffet senere, kommer derimot muligens til at bli et valg mellem tilslutning kommercielt til den ene eller den anden magtgruppe eller - om man kanskje kommer til at stille sig saa - avbrytelse av enhver kommerciel forbindelse foreløbig ialfald til begge sider. Det er mulig, at det vil stille sig saaledes. Man faar haabe, at det ikke vil gjøre det; man faar haabe, at der vil bli adgang aapen til at vedlikeholde forbindelsen til begge kanter, og det er som et led i bestræbelserne for at naa dertil, at denne note er at anse.

Statsraad Konow opkastet det spørsmåal, om det vilde være en unøitral handling av os, om vi stanset enhver handelsforbindelse med Tyskland. Han henviste til, at naar vi trængte til at fremgaa saaledes for overhodet at kunne eksistere, kunde det ikke opfattes som en unøitral handling. Han pekte paa, at Tyskland selv i meget stor utstrækning har maattet avbryte sin handelsforbindelse med utlandet, og at ingen deri kunde se et uvenskabelig skritt fra Tysklands side overfor de forskjellige fremmede magter, al den stund Tyskland kun hadde gjort dette for at klare sig selv. Til dette er for det første at si, at man overfor et land, som ikke er i krig, vil stille det spørsmåal: Er det nu virkelig nødvendig for at opholde tilværelsen, at man bryter til den ene kant? Og dernæst vil det ogsaa sies: Kan ikke forbindelsen opretholdes til vor side istedenfor til den anden side? - hvor er det godtgjort, at man ikke i samme utstrækning vil kunne skaffe landet fornødenheter, om man bryter kun til den motsatte side av vor? Jeg tror ikke, man skal gaa ut fra, at det vil bli anerkjendt, at vi indtar en nøitral holdning, om vi bryter til den ene side. Jeg mener, man maa være forberedt paa, at det vil bli anset som brudd paa nøitral holdning. Kun naar det er kommet dertil, at det ligger aapent for al verden, at vi er saaledes stillet, at vi maa berge os paa den maate, som omstændighetene anviser, kun da er det, at man kan tænke sig, at det ikke vil bli oppfattet som et brudd til den anden side. Det er ikke det, det kommer an paa, hvordan vi selv anskuer det, men hvordan det vil bli oppfattet, og jeg mener, at der er tilstrækkelige tegn til, at om vi nu vilde bryte vor forbindelse med Tyskland og gi efter for et amerikansk krav av denne art, vilde det ikke bli oppfattet som en nøitral handling. Nu, der er heldigvis aldrig blit stillet et saadant krav fra amerikansk side, at vi helt skulde avbryte forbindelsen med centralmagterne; men det er ganske visst saadan, at de noget ubestemte fordringer, som er stillet fra amerikansk side, gaar saa langt, at en imøtekommelse av disse krav vilde utsætte os for de

største farer fra centralmagternes side. Hvad der specielt danner skillet mellem det amerikanske og det norske standpunkt, er spørsmålet om, hvordan man skal stille sig overfor de artikler, som kan brukes til ammunition og deslige. Der er visselig en følelse hos os av, at saasandt vi kunde optræ, som vi vilde, vilde vi avbryte enhver forsendelse av slike artikler til Tyskland. Jeg tror ikke, at der er meningsforskjel inden den norske nation om det, naar vi vet, at de artikler, som vi utfører, kan bli brukt og kanskje brukes til at fabrikere de ting, hvormed vore fartøier blir sænket og vore sjøfolk blir sendt i hundredevis over i evigheten. Jeg tror, som sagt, at der ikke er delte meninger inden landet om, at stod vi frit, vilde vi avbryte enhver forsendelse av slike varer til Tyskland, og det kan være, at den bedste holdning fra vor side hadde været, om vi fra først av hadde forberedt en slik optræden, om vi, ialfald helt fra den tid da den uindskrænkede ubaatskrig tok sin begyndelse, hadde tilkjendegitt, at dette var vor holdning, det var det, vi tilsigtet. Men der er nok ikke optraadt saadan fra den norske regjerings side. Jeg holdt i specialkomiteen i det længste paa det standpunkt, at man nu skulde utfærdige et utførselsforbud for slike artikler, og at man dernæst skulde si, at overfor Tyskland, overfor centralmagterne, vilde der ikke bli git dispensation fra disse utførselsforbud, saalænge den uindskrænkede ubaatskrig fortsatte i de samme former, som nu er tilfældet, - saalænge vi var utsat for, at disse ting, som vi sendte centralmagterne, vilde bli brukt til uten varsel at tilintetgjøre vore fartøier og til uten varsel at dræpe vore sjøfolk - saalænge vilde man ikke sende til Tyskland. Det er det standpunkt, meg mener, vilde været det bedste. Men der ble indvendt fra regjeringens side, at saadan kunde man ikke optræde, uten at det blev oppfattet som en blot og bar indgaaen paa det amerikanske krav om, at man skulde stanse utførselen av slike ting til Tyskland. Overfor den meddelelse fra regjeringens side om, hvordan holdningen har været overfor centralmagternes repræsentanter, indrømmer jeg, at det er meget vanskelig at indta et saadant standpunkt. Hvad der imidlertid kan være en mulighet for, er vistnok, at man kan opnaa en avtale om, at de artikler, som der her er tale om, forsaavidt de overhodet blir eksportert til centralmagterne, ikke blir anvendt til slik fabrikation. Det er jo artikler, der her er tale om, som kan anvendes til fredelig bruk og kan anvendes til krigsbruk, og jeg antar, at man kan opnaa, om der blir videre eksport av dem til Tyskland, en avtale om, at de kun skal anvendes til fredelig bruk. Det vil jeg henstille, at man søker at opnaa ved en eventuel handelsoverenskomst med Tyskland. Det kan være riktig nok, at et ideelt standpunkt vilde det være overhodet at stanse al eksport av slike artikler til begge sider; men der er her tale om meget betydelige industrier, og industrier som ikke er anlagt paa at skaffe varer til krigsbruk, man at skaffe varer til meget

fredelig bruk, og da er det nok noget, man maa betænke sig paa at stanse al eksport til begge sider. Og hvad angaar dette ideale standpunkt - om man vil si, at det er noget, som maa vinde forstaaelse i alle tilfælde fra amerikansk side og man spør, om der ikke er en viss rimelighet i, at der forlanges, at man ikke skal eksportere slike varer til centralmagterne - saa er jo dertil at svare, at fristaterne selv i alle de aar, som gik hen, før de selv traadte ind i krigen, var den største leverandør ikke bare av slike varer, som kunde brukes til krigsmateriel, men av krigsmateriel, til ententemagterne. Jeg tror, det skal være meget vanskelig for fristaterne med nogen slags rimelighet at kunne stille det krav til os, at vi ikke blot ikke skal eksportere krigsmateriel - for det er der ikke tale om fra vor side - men at vi ikke skal kunne eksportere nogen vare, som kan brukes til fremstilling av krigsartikler. Et saadant krav fra amerikansk side til os vil staa i en sammenheng med deres egen holdning, som jeg tror skal gjøre det meget vanskelig at kunne stille det med nogen kraft. Men kan man tænke sig, at man kommer over dette principielle punkt - hr. Konow uttalte, at det var et princip for Amerika dette - er der den ting, man skal huske, at de kvanta, som er forbeholdt i noten til Amerika, er i sig selv gjennemgaaende meget smaa, og er man over det principielle punkt, er det ting, som lar sig diskutere.

Jeg sa, at denne note i og for sig ikke inneholder noget ultimatum; heller ikke paa disse punkter inneholder den noget ultimatum. En anden sak er det, at hvis man mener at det er en saadan viktig ting for os at opretholde forbindelsen til begge sider, en saa viktig ting, at man heller faar la en overenskomst med Amerika strande, da er det klart, at man kan være nødt til at opretholde de krav som nu er stillet i noten. Det er ikke fordi man er bundet ved uttalelser fra regjeringen overfor den tyske minister eller overfor centralmagterne i det hele. Jeg tror, hr. Konow tar fullstendig feil, naar han tror, at vi er bundet ved slike uttalelser. Det er ikke derfor, - hvis man føler sig bundet, saa er det ikke paagrund av, hvad der er uttalt fra nogen norsk mands side til fremmede magter, men det er paagrund av omstændigheternes magt. Det er stillingen. Vi kommer kanskje til at staa overfor et pres av omstændigheter fra begge sider, som tvinger os til det vanskelige og skjæbnesvangre valg, og da kan det hände, at det spørsmaal kommer til at reise sig - ikke idag, men det kommer til at reise sig kanskje i en meget nær fremtid -: skal vi opretholde disse krav overfor Amerika med den risiko, at vore forbindelser vestover avbrytes, eller skal vi gi efter for de amerikanske krav med den risiko, at vor forbindelse med centralmagterne avbrytes? Det er dem, som tar ordet for, at vi skal opretholde vore krav overfor Amerika og se til at opnaa en overenskomst med Tyskland av kortere eller længere varighet. Jeg vet vel, at man i en slik situation ikke har ret til at la følelserne raade,

men det vil jeg dog ha lov til at uttale, at den situation efter alt hvad der er passeret vilde forekomme mig at være - jeg skal ikke bruke stærke uttryk, men la os si, at den vilde være litet smakelig den situation, at vi for kortere eller længere tid har brudt vore forbindelser og ethvert kommersielt samvær med ententemagterne - med de vestlige magter overhovedet - og har sluttet en overenskomst om handelsforbindelse med det land, som i det sidst forløpne aar, efter hvad der er oplyst i trontalen, har dræpt 700 av vore sjømænd og sænket - jeg erindrer ikke i øieblikket hvor stor tonnage, - og har gjort dette under former, som før er blit karakteriseret i denne sal. Det vilde være litet smakelig at slutte en overenskomst til den side og ta et brud til den anden side. La være, at følelserne ikke faar lov til at raade, men jeg ber om, at vi ikke maa komme i den situation. Vi kan altsaa komme i den stilling, at vi har en overenskomst til den ene side og ikke til den anden, men stillingen kan ogsaa bli den, at vi ikke har overenskomst til nogen av siderne. Hvilketsomhelst av disse tilfælder vilde være - ja det vilde være av et indhold, som jeg tror man ikke kan tænke sig, jeg hadde nær sagt, ilde nok. Hvis vi har brudt med ententemagterne, hvis vi ikke kan komme til en overenskomst med dem, saa maa vi være forberedt paa, som hr. Konow utviklet, at vor flaaete blir helt ut beslaglagt, og hele vor færdsel over sjøen blir stanset. Vi vil bli henvist dels til de smuler vi kan ha selv, dels til hvad centralmagterne kan skaffe os. Hvis vi paa den anden side har brudt med centralmagterne, maa vi være forberedt paa - kanske ikke paa nogen krigserklæring, kanske man ikke vil finde det umaken værd, kanske man ikke vil finde det passende i det øieblik, da Tyskland staar i fredsforhandlinger og overfor verden demonstrerer, hvor det ønsker at komme til fred - kanske ikke paa nogen krigserklæring, men at der kan bli lagt en farezone utenfor hele vor kyst. Og hvis Tyskland saa stiller op det krav, som jeg meget vel kan tænke mig, det krav at Sverige og Danmark for ikke at bli uvenner med Tyskland skal stanse sin export til os, og naar vi da er stillet overfor de vilkaar, at vi kanske ikke kan faa tilførsler fra de andre skandinaviske lande, fordi de er bundet ved overenskomster med Tyskland, og vi ikke kan faa andre tilførsler over sjøen end de, som kan naa frem gjennem en farezone, hvor vi ikke kan konvoyere vore fartøier - jeg tror ikke at dette heller er en lystelig situation. Da tror jeg dog, at en midlertidig stilling med ingen overenskomst til nogen av siderne vil være at foretrække, - men heller ikke det vil være et godt valg.

Jeg tror, man gjør ret i at søke at holde forbindelsen oppe til begge sider, at komme med et forslag til begge sider, som det er en mulighet for kan føre til en overenskomst. Et saadant forslag er det som nu foreligger i denne note, som foreslaaes sendt til Amerika. Og jeg mener at den for det første ved hele sin tone, ved sin argumentation har en saa indtrængende karakter, at den vel skulde være skikket til at overbevise Amerika om, at vi er

i en meget vanskelig stilling, og at vi ikke begjærer mere, end det med rimelighet kunde indrømmes os. Dernæst er det ogsaa saa, at overfor hvad der tidligere er blit krævet fra norsk side har vi paa en række punkter gjort avslag. Og endelig er det ogsaa saaledes, at der er anledning til paa forskjellige punkter at gjøre indrømmelser, som kan gjøres uten at gaa ut over det, som man paa en vis kan si at ha stillet centralmagterne i utsigt, - man har ikke gjort dem noget forslag, men man har stillet i utsigt, idet man har kommunisert, hvad noten i enkelte punkter vilde gaa ut paa. Det er altsaa det haab, jeg mener man har, og det haab, jeg mener man bør opretholde og kjæmpe for ogsaa ved utsendelsen av denne note, at man skal se at komme til en overenskomst. Men jeg gjentar det, det er et skridt paa veien fremover mot det overordentlig vanskelige og pinefulde valg, som man tilslut kanskje vil staa overfor, det at vælge enten til den ene side eller til den anden side, eller at vælge brudd foreløbig til begge sider og se, hvordan vi derefter kan klare os.

Castberg: Jeg vil først faa gjøre den bemerkning, at det staar for mig som tvilsomt, om forhandlingerne om disse spørsmaal ikke burde holdes for aapne døre, i hele nationens paahør, og alt hvad der foreligger fremlægges offentlig. Jeg er i tvil, om ikke det, at vi fortsætter med denne hemmelighet i disse saker, er utslag av det hemmelige diplomati, som saa mange tegn tyder paa er paa retur. Jeg skal imidlertid ikke nærmere dvæle ved det; jeg vil kun ha uttalt mine tvil om, hvorvidt det er rigtig at fortsatte paa denne vei og holde disse ting hemmelige. Hvorvidt det er rigtig, selv mens forhandlingerne paagaar, er jeg i tvil om. Det er brutt det system under de fredsforhandlinger, som pagaar for tiden mellem de krigførende.

Jeg har bedt om ordet for at markere mit standpunkt, ikke for at ta op nogen debat, og jeg haaber, jeg heller ikke skal bli nødt til at ta ordet mere end denne ene gang i denne sak. Men jeg er ikke enig i, at et svar av den art, som her foreligger, bør avgaa; jeg mener, det bør forandres, hvis det skal avgaa som et led i fortsatte underhandlinger. Da jeg har denne opfatning, og da jeg gaar ut fra, efter det som er forhandlet i utenrikskomiteen, at der heller ikke vil komme noget forslag fra nogen anden side, som engagerer Stortinget, og da jeg er enig i, at det under sakens nuværende stilling ikke bør foretas noget som uten nødvendighet binder Stortinget, uanset hvorvidt regjeringen maatte bli bundet, saa agter jeg ikke at fremsatte noget forslag, men vil bare markere min opfatning.

Hr. Hagerup Bull endte sit foredrag med at si, at vi vil komme til det pinefulde valg at orientere os sydover eller vestover. Jeg mener, at vi i stor utstrækning nu staar overfor det valg, fordi jeg i høi grad er bange for

- intet kan jo her siges med visshet - at hvis et svar avgaar som det som her foreligger utkast til, vil det kunne føre til en avbrytelse av forhandlingerne vestover og det igjen - særlig efter den indledning som er gjort til forhandlinger mot syd - føre til en orientering mot syd med avbrytelse av vore forbindelser nu og kanskje fremtidig ogsaa med de store sjømagter, vestmagterne.

Jeg vil først henlede mine medrepræsentanters opmerksomhet paa et spørsmål, som har været nævnt her tidligere baade av hr. Konow og hr. Hagerup Bull. I det utkast til svar, som foreligger, er det trukket i forgrunden, hvad vor nøytralitet kræver i dette. Jeg vil ganske kort præcisere som min opfatning derav at vor nøytralitet ikke kræver, at vi utfører av vore varer til begge sider. Vor nøytralitet staar ikke i strid med, at vi siger: Hvis det er nødvendig for vort livsophold og vort arbeidsliv at faa varer, som i tilstrækkelig omfang bare kan leveres fra den ene side, og hvis det er nødvendig derfor at bruke vor eksport, vor produktion, som kjøpemiddel, som vederlag for at faa disse tilførsler, saa er det vor gode ret, og det staar ikke i strid med vor nøytralitet. Jeg vil videre si til hr. Hagerup Bull, - naar han overfor dette, som jeg forstod han ikke var absolut uenig i, siger, at det ikke har nogen betydning, hvad der virkelig er unøitralt, og hvad der staar for os som unøitralt, men at det kommer an paa, hvad der specielt i dette tilfælde for Tyskland staar som unøitralt, - at det først og fremst har betydning for os, om vi har god samvittighet, om vi gjør, hvad vi mener, vi har fuld ret til, og om vi gjør, hvad der i og for sig er rigtig eller uriktig. I anden række kommer, hvordan et andet land, som er paa det sterkeste interessert i en bestemt opfatning, siger at det oppfatter det. Jeg har imot dette svarutkast ogsaa av den grund - det er jo beregnet paa offentliggjørelse - at det vil virke misvisende forsaavidt, at hvis man nævner nøytralitet i denne forbindelse, maatte det være, fordi man frygter, at det fra centralmagternes side vil bli oppfattet som stridende mot nøytraliteten; men vor opfatning er det ikke efter min mening og bør det ikke være.

Naar jeg ser paa disse spørsmål, som foreligger, vil jeg i mine uttalelser her holde mig til interessesiden ved dem. Jeg vil bortse fra, hvad jeg vil kalde den moralske side ved dem. Jeg synes, at i hele vort folks diskussion om disse ting, er de traadt sørgelig i bakgrunden - det staar for mig som et vidnesbyrd om, hvordan materialismen har trængt sig ind i vort folks hele liv - de store politiske og moralske værdier, som denne krig gjælder, at der dog paa den ene side staar store frie nationer, som kjæmper ogsaa for de smaa nationers ret, som kjæmper mot militarisme, autokratisme og imperialisme, og paa den anden side folk, hvis regjeringer siger uten blusel, uten at forsøke at dølgge det: Vi kjæmper for den magtstilling, som er repræsentert ved vort militærvæsen, ved vort autokrati o.s.v. Og jeg vil si - jeg vil ikke komme

nærmere ind paa det - at den betragtning burde vel ogsaa spille en rolle for os: Hvis det skulde seire, som de store frie nationer nu kjæmper imot, vilde det være en ulykke saa stor for os, det staar for mig som saa uutholdelig, at den tanke visselig vilde reise sig, om det for frie mænd vilde gaa an at leve i Europa under de forhold. Jeg mener ikke dette skal være avgjørende i denne sak, men jeg mener, det er et moment, som sulde skulde spille en noget større rolle i vort folks betragtning av disse ting, end vi har set vidnesbyrd om hittil.

Jeg vil imidlertid se paa det fra interessesyndspunktet. Da vil jo utgangspunktet simpelthen være det, at vi maa ha tilførsler fra vestmagterne og Amerika, hvis vi overhodet skal kunne fortsatte vort arbeidsliv og vort liv. Jeg skal minde om, at den ærede utenriksminister i et foredrag i Stortinget den 1ste november ifjor uttalte: "Norge kan ikke avbryte sine forbindelser med Vest-Europa, som er en livsbetingelse for os. Vi trenger de britiske kul for vor industri, for vor skibsfart og vort daglige liv, og vi trenger det britiske marked for vor utførsel." Det blev sagt av utenriksministeren overfor en enkelt av disse magter. Jeg er enig med ham. Men i endnu større grad gjælder dette, naar vi staar overfor forholdet til vestmagterne i det hele, Amerika indbefattet. Nu har Amerika i sin note, efterat der er gaat forut underhaandsforhandlinger, stillet op de grundregler for en overenskomst: matvarer og andre nødvendige varer gaar vi ind paa at skaffe dere tilførsler av, selvom der utføres matvarer av fisk 48 000 ton om aaret til Tyskland; men skal vi tilføre dere disse nødvendige varer, da venter vi, at dere ikke utfører til Tyskland stoffer som brukes til ammunition. Der nævnes i forbindelse dermed ogsaa, - som et sidehensyn for dem naturligvis, men som et væsentlig hensyn for os, - at disse stoffer ogsaa anvendes til vaaben og ammunition som brukes til at dræpe norske borgere og forulempe Norge. Jeg har sagt det i utenrikskomiteen, og jeg vil ha sagt det her, at det i og for sig er et rimelig krav; dette krav, som er fremsat fra Amerikas side det er i og for sig ikke urimelig, det er et krav, som vi uten paatryk burde ha efterkommet, saalænge Tyskland optrær paa den maate, som det gjør overfor vor flaate og vore sjømænd, overfor Norge i det hele.

Men det, som det nu er spørsmal om, det er ikke likefrem at si ja til de betingelser, Amerika stiller, men det er hvor meget man skal si av avslag. Og nu er dette svar, som foreligger her, tiltrods for sine, som det har været sagt, smukke ord, sin smukke avfatning, saavidt jeg kan se paa alle punkter et nei, nei, nei til, hvad Amerika har stillet op. Amerika har sagt: dere faar ikke utføre stoffer, som brukes til ammunition, for eksempel ferrosilicium, det maa stanses; vi siger: nei. Dere maa stanse utførselen av kalciumkarbid og kalciumnitrat, som brukes paa denne maate; - vi siger: nei. Dere faar stanse molybdæn, som brukes paa denne maate; - vi siger: nei. Dere faar ta samme hensyn, naar det gjælder jern og andre

metaller i det hele; - vi siger: nei. Dere faar ta samme hensyn, naar det gjælder svovlkis, som ikke Tyskland har faat nu paa næsten et helt aar, vi forutsætter, at dere ikke utfører svovlkis, som er et meget viktig stof ved ammunitionsfabrikationen; - vi siger: nei. Hvad jeg derfor er bange for, det er, at naar et svar av denne art avgaar, efterat vi har forhandlet i over et halvt aar, vil det føre til avbrytelse av forhandlingerne. Man siger, de kan fortsættes i London eller her. Ja fra vor side er dette ikke noget ultimatum; det er præciseret sterkt av regjeringen i utenrikskomiteen, at dette ikke er ment som et ultimatum, og der er i det oprindelige utkast til svarnote, som forelaa fra regjeringen under behandlingen i utenrikskomiteen foretat adskillige ændringer for at undgaa den misforstaaelse, at dette skulde være et ultimatum; men det er jo ikke avhengig av os, om det skal bli betragtet som et ultimatum. Hvis Amerika svarer: dette er en slik avvisning av vore krav, at det ikke nytter at forhandle videre paa dette grundlag, da kommer det til at virke overfor Amerika som et ultimatum. Amerika siger, at dets note er et ultimatum, selvom jeg ikke tror, det er ment bokstavelig, men det har de da sagt. Og hvis disse forhandlinger avbrytes, og man trøster sig med, at saa kan de gjenoptages enten her eller der, - Sverige gjenoptok forhandlingerne i London, og muligens det samme blir tilfældet med Danmark, - saa er der den ting at merke, først og fremst at disse forhandlinger har paagaat nu like til idag i Amerika, over et halvt aar under slike omstændigheter, at der fra Amerika er kommet temmelig tydelig - efter vor mening ubeføiede - men temmelig tydelige antydninger av utaalmodighet over at forhandlingerne trak slik i langdrag, antydninger om at vi vilde trække forhandlingerne i langdrag; hver uke eller ialfald hver maaned, som gaar nu, medfører den risiko, at hvis vi kommer om en tid igjen til Amerika og siger, at nu er vi villig til at by det og det og det, og i mellemtiden Amerika er kommet ind i krigen slik, at det faar krigens sorger og ulykker over sig, der er dræpt tusener av deres mænd og sænket tusener av deres soldater paa vei til Frankrig, og saaledes krigens hele forfærdelse er kommet vältende over dem og ind i de tusen hjem i det store land, hvordan tror man da, at stemningen vil bli, hvis det offentliggjøres: Norge, som har været behandlet slik av Tyskland, ikke har villet ta imot en overenskomst med os, fordi det vil ha ret til fremdeles, at sende ammunitionsstoffer og vaabenstoffer til Tyskland, forat Tyskland skal bruke det til at dræpe vore sønner og sænke vore skibe i havet? Jeg spør, tror man, det vil lette vilkaarene for en fortsat forhandling mellem Amerika og os? Her gjælder det, da stemningen endnu ikke er ophidset i Amerika, at nytte tiden til at faa en nogenlunde rimelig overenskomst istand. Man har nævnt her - og jeg har henvist selv tidligere der til Norges historie i 1807; men dette kan bli dobbelt værre end i 1807. I 1807 var det

England alene, nu er det vestmagterne i det hele og Amerika.

Der tales om frygt for, at Tyskland skulde paaføre os krig. Jeg ber enhver være opmerksom paa, hvad betydning det virkelig vil kunne ha for Amerika at faa en basis for sin flaaede i selve de nærmeste europæiske farvande, i nærheten av Tyskland, hvilken fristelse det kunde være for Amerika at utnytte det, hvilken ganske anden interesse det kunde ha av at faa os ind i krigen for at utnytte det, end andre har. Der er ikke kommet fra Amerikas side nogen antydning om vold, og det er ikke min tro, at der vil bli begaat vold, hvor stor fristelsen end kunde være for de store sjømagter til at utnytte vort lands lange sjøkyst; men det er et moment av stor betydning overfor det spørsmaal, om vi blir trukket ind i krigen eller ikke; for det er et forhold, som selvfølgelig den anden side ogsaa har et fuldt aapent blik for.

Men det, som er risikoen i ethvert fald, er, at vore tilførsler stanser. Jeg skal ikke komme ind paa nogen nærmere utmaling av virkningerne derav. Hr. Konow var adskillig inde paa det. Jeg mener, at det kan ikke brukes for mørke farver til at skildre, hvad det vil si. Vi har allerede set tegn paa, forbud paa, om vort land har bolverk eller rygrad til at bære nød i ro og loyalitet. Jeg ber enhver tænke sig, hvad det vil si i vort land med den utprægede selvstændighetsfølelse eller hvad man vil kalde det - hos hver enkelt borger i landet, naar det gjælder at bøie sig eller at hævde sig selv, - hvordan vi vil staa her i landet, hvis vi kommer op i en virkelig massearbeidsløshet og en hungerstilstand. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa det. Men derimot vil jeg nævne et andet moment: Hvordan vil vi staa fremtidig, hvis vi tar et brudd med disse magter? Der tales om, at vi skal ikke avbryte vor handelsforbindelse med Tyskland av hensyn til vor fremtid. Det forekommer mig i stor utstrækning at være tom tale; for hvordan utfaldet av krigen end blir - jeg tror ikke, at det vil bli til Tysklands triumf, men det faar staa derhen, - men hvordan det end blir, saa vil Tyskland bli stillet slik efter krigen, at det med glæde vil modta enhver kunde, det kan faa blandt de nøitrale. Det blir Tysklands politik fremtidig at forsøke at kapre saa mange nøitrale som mulig i sine handelsforbindelser; forsaavidt risikerer vi ikke noget; men de store oversjøiske magter og spesielt de nordamerikanske fristater, hvis der blir et virkelig brudd mellem os - jeg mener ikke et krigsbrud, men at vort folk i Amerika betragtes med harme og foragt, fordi vi ikke har villet stanse vor utførsel av ammunition til Tyskland, selv om det misbraker den mot vort eget folk - hvis det fører til, at der reiser sig i Amerika - det er ikke spesielt spørsmaal om vore følelser her, men at der i Amerika reiser sig en bølge av harme og foragt mot vort folk, saa Amerika ikke vil ha mere med dette folk handelspolitisk at gjøre - jeg spør, hvordan vi da vil bli stillet med vor skibsfart, vor skibsbygning og vor handelsforbindelse.

Ogsaa politisk gjælder dette. Saalænge endnu autokrati og militarisme raader i Tyskland, er det to verdenssystemer, som staar overfor hinanden, og vi kan ikke sogne ind under det system, som raader under militarismens banner, vi maa sogne ind under det system, som raader under de frie vestmagters og Amerikas folkestyrede landes banner. Det har vi gjort før, det har vi vundet vor frihet paa, og det maa vi gjøre fremdeles.

Man sier: Ja vel, dette kan saa være, men hvad er vi nødt til av hensyn til Tyskland? Ja, det spiller en rolle dette, frygten for de tyske trusler. Det er, som statsministeren har fremhævet, saa, at det er ikke nødvendig for vort folk at faa nogen tilførsel fra Tyskland - det er selvfølgelig ønskelig handelspolitisk set og økonomisk set, men det er ikke noen nødvendighet. Det er derimot en nødvendighet for os at faa tilførsler vestenfra. Men vi møtes av truselen. Det er først og fremst frygten, ofte den rent ubevidste frygt for krig, for at Tyskland skulde kaste sig i krig mot os for dette. Derom vil jeg først si, at vi maa dog vogte os for i den grad at la os lede av denne frygt, at hver gang der er spørsmal om at gjøre, hvad vort lands interesser kræver, saa tør man det ikke av den vage frygt for, at der muligens kunde bli øvet vold mot os fra Tyskland. Men her er desuten to ting at merke. For det første det, hr. Konow meget sterkt fremholdt, at slik som Tyskland er stillet nu i verdenssituationen, hvor det skal repræsentere en fredsvenlighet, ønsket om, at der nu skal bli slut med denne krig, vilde det selvfølgelig virke som en næve mot et blaat øie, om det, fordi vi stanser vor ammunitionsutførsel for at faa varer, som er nødvendige for os, vilde kaste sig over endnu et land og trække det ind i krigen. Men der er en ting til. For mig staar det saa, naar jeg ganske rolig betragter de chancer og forutsætninger, som der er for Norges nytte som deltager i en krig for den ene eller anden part, at Tyskland har aldeles ingen interesse av at faa os ind i krigen. Tyskland faar for det første i ethvert fald den store fiskeimport fra os. Selv om det ikke fik disse andre varer, saa faar det fisk fra os. Og hvad skal Tyskland gjøre med os i en krig? Naturligvis, det kan tænkes, at det av ren ondskap, av forbitrelse, i hidsighet gik paa os, hvis ikke situationen var, som den er nu. Hvad interesse har Tyskland av os? Ganske visst er Tyskland opmerksom paa den store risiko, den fare det vilde indebære for det, om Amerika og England fik fast fot langs vor kyst som basis for sin flaaate, saalænge endnu vestmagterne i den forstand behersker havet, at de behersker det for al synbar trafik over havet, og det er dog fremdeles den viktigste. Der er den fare naturligvis, at Tyskland vilde gaa til at utvide sin ubaatkrig. Jeg tror ikke, det vilde ske, blandt andet av den grund, at hvis man møtte det med, at da kan vi ikke utføre noget fisk heller til dem, saa er der ikke saa meget vundet for Tyskland ved at forsøke at sulte os ihjel, at det derfor

vilde risikere sin fiskeimport fra os. Men om saa var, hvad vil det saa si? Det vil si, at det blir vanskeligere med tilførslerne fra Amerika, men det vil ikke si en stansning. La os huske paa, at England faar dog sine tilførsler over sjøen fremdeles, uagtet der gjøres alt mulig for at stanse dem ved den tyske ubaatkrig.

Og saa med hensyn til fremtiden. Min opfatning er den - og jeg tror, den deles av flere og flere - at det har været en ulykke for vort land, at vi har været i den grad i ledebaand av det, som kaldes tysk kultur, av tysk væsen i det hele like siden den tysk-franske krig, og at vi er kommet kulturelt saavidt langt bort fra dem, som var vore naturlige venner i kulturel henseende, England og Frankrike, og fremtidig vil jeg ogsaa si Amerika. Det vilde være en ulykke, om den dominerende indflydelse skulde vedvare, som alt tysk væsen har hat paa os ikke alene i militærvæsen - det vi har hat av smaatterier av militarisme, har jo været Preuserisme - men i kulturvæsen i det hele; vor kultur er blit altfor ensidig tysk og det har bidrat til at skape denne forfærdelige materialismens aand, som har begyndt at trænge sig ind i vort land og som allerede - la os være opmerksom paa det - har endnu langt mere forgiftet en stor del av det danske folk. Det danske socialdemokrati f.eks. ligger nede i den mest utrerte, marxistiske materialisme i motsætning til den aand, som hersker over det franske, det engelske og det svenske socialdemokrati. Og det er ikke bare socialdemokratiet i Danmark, det er kredse utenfor det ogsaa, som er saa gjennemsyret av den tyske materialismens aand, at det holder paa at forgifte hele folkets sind, selv deres syn paa f.eks. et saa aapent retfærlighetsspørsmål som Sønderjyllands stilling likeoverfor Danmark, det er blit forkludret og traadt under fødder av denne materialismens aand i Danmark. Jeg spør dem, som var tilstede i det parlamentariske møte her ifjor, om de ikke er enige med mig i, at der var en ganske anden idealitetens og frihetens høie aand over de svenske socialdemokrater, ja, over svenskerne i det hele, end over danskerne, like op til ministrene, som sat der. Dette gjælder vor kultur. Det samme gjælder vore skibsfartsforhold, vore handelsforhold, vore omsætningsforhold, at vi kan ikke leve paa en orientering mot syd, hverken aandelig eller materielt.

Det svar, som der nu foreligger utkast til, er gjentagende præcisert ikke at skulde være noget ultimatum. Der blev under en samtale, som for nylig statsministeren og utenriksministeren hadde, og som utenriksministeren har henvist til, med den tyske minister og den østerrikske charge d'affaires i Kristiania, meget sterkt fremhævet, at idet man holdt de tyske myndigheter à jour med, hvad der foregik, maatte de være opmerksom paa, at det, som man nu tænkte at fremholde overfor Amerika, ikke var noget endelig, men at regjeringen kunde bli nødt til at gaa videre i indrømmelser overfor Amerika, - at svaret var et led i forhandlingerne. Dette blev ogsaa - jeg bemerker det uttrykkelig - pointert paa det allersterkeste av

utenriksministeren under den samtale med prinsen av Wied, som stod i forbindelse med det telegram, som blev sendt til Berlin. Jeg beklager meget, at telegrammet blev sendt; jeg stemte i utenrikskomiteen derimot. Det nævnte forbehold blev ikke gjentat i telegrammet til Berlin, og jeg er bange for, at det nu vil bli brukt til at si - la os tilføie: med urette - fra tysk side: "Dere har jo gaat med paa at foreslaa eller tilbyde til Amerika det og det. Dere er bundne overfor os til at gjøre Amerika yderligere indrømmelser."

Den norske regjerings opfatning er ialfald, at vi er ikke bundne ved dette svar, det er ikke noget ultimatum. Da siger jeg, at det forekommer mig, at det var av væsentlig betydning, at dette svar hadde et indhold, som mere gav tilkjende, at det ikke er det endelige svar fra Norges side - naturligvis ikke saa, at man siger likefrem: Vi er villige til at gaa tilbake paa dette - men slik, at man ikke tar med ting i dette svar, som det er meningen at opgi, naar det røiner paa. Og her sigter jeg først til et meget viktig punkt, nemlig spørsmålet om svovlkis. Nu er det oplyst, at likeoverfor Tyskland har vor regjering ikke stillet i utsigt, at det skal faa svovlkis. Videre er det paa det rene, at siden ifjor vaar, var det vel, har Tyskland ikke faat saa meget som 1 kg. svovlkis fra os. Det er stanset paa grund av kobberavtalen med England. Det er altsaa status quo, hvis man nu hævder, at Tyskland ikke kan faa svovlkis, hvorpaa Amerika øiensynlig lægger en ganske betydelig vegt. Der er endvidere av Nansen som chef for den norske forhandlingskommission i Amerika allerede sagt til de amerikanske myndigheter ifølge telegram av 22 december, som er referert i utenrikskomiteen - jeg husker ikke, om det er referert her - at det maa ansees "mulig", at den norske regjering kan gaa med paa, at svovlkis ikke utføres til Tyskland. At man da under disse omstændigheter i avslagene paa Amerikas krav tar med denne viktige post, som maa virke som en utfordring overfor Amerika, det forstaar jeg ikke. Jeg synes at det likefrem, hvis det er meningen, at det skal være en prutningsmon, ikke er værdig for vort lands myndigheter at sende en note, som de paa forhaand mener skal indeholde prutningsmon; det gjælder her en bestemt post, som man uten nogen avgjørende vanskelighet kunde ordne straks, slik at det ikke virker som en utfordring.

Jeg har videre mot dette svar, at det bruker slike uttrykk, som det gjør, om vort forhold til Tyskland, naar denne note skal offentliggjøres. Vel kan det være nødvendig diplomater imellem at kysse hinanden paa kindet, og det kan være nødvendig, at diplomater optræder yderst elskværdig mot hinanden, selv om de bander hinanden i sit hjerte, men her er der spørsmaal om et aktstykke, som skal offentliggjøres, og som skal retfærdiggjøre os likeoverfor al verden, og da siger jeg, at det byder mig imot, at vi bruker i denne note et slikt uttrykk som "vort venskabelige forhold til Tyskland", samtidig med, at tyskerne dræper vore sjømænd, uagtet vi er i fred med dem. Jeg mener, vi

faar ta litt hensyn til den offentlige ømfindtlighet ogsaa paa det omraade ved formuleringen av vort svar.

Jeg vil tilføie med hensyn til dette med svovlkis, at der dog var medlemmer av spesialkomiteen - foruten hr. Konow og mig var det ogsaa hr. Buen og hr. Lian - som vilde, at det ikke skulde være med i svaret. Men jeg vil ha sagt her: Stillingen er jo uten omsvøp den, at naar regjeringen, utenriksministeren spesielt, siger i en sak som denne: "Jeg mener, at det og det bør ske, jeg finder, at det er risikabelt ikke at gjøre det og det", saa er det givet paa forhaand, at flertallet baade i utenrikskomiteen og i denne forsamling siger, som et medlem av utenrikskomiteen sa likefrem: "Naar utenriksministerens skjøn gaar ut paa det og det, saa bøier jeg mig." Jeg siger dertil, at vi har som repræsentanter ret og pligt til at gjøre op vort eget skjøn, og vor samvittighet faar tilsi os at følge vort eget skjøn, hvor vi anser det for at staa i strid med en andens skjøn - alt hensyn tat til, at den anden har adgang til at underbygge sit skjøn med forutsætninger, som det er vanskelig for os andre at ha.

Jeg vil ogsaa si i tilknytning til en uttalelse fra hr. Hagerup Bull, at uagtet jeg har mine store tvil om, at det har nogen praktisk betydning, vilde jeg ha sat pris paa, at det i dette dokument, som blir som et offentlig oprop til vort eget folk og til al verden, var føiet til det, som hr. Hagerup Bull la saadan vegt paa, at skal vi utføre nogen av disse stoffe til Tyskland, saa skal der lægges den klausul paa dem, at Tyskland forpligter sig til ikke at bruke dem til fabrikation av vaaben og ammunition. Jeg vil ikke legge saa stor vegt paa en erklæring fra tysk side derom - vi har set, at Tyskland ikke egentlig er saa ømfindtlig likeoverfor indgaaede avtaler og forpligtelser, og det lot sig jo ikke kontrollere; men det vilde ha sin betydning allikevel, sin moralske betydning vilde det ha, overfor den amerikanske opinion og ogsaa overfor vor egen; det er mig ogsaa bekjendt, at dette er antydnet overfor de tyske myndigheter og at de ikke har absolut avvist det.

Skulde det svar, som avgaar til Amerika, stemme med, hvad jeg ansaa for forsvarlig og forsigtig at gjøre, saa maatte det derfor ganske væsentlig omformes. For det første mener jeg, denne tale om vor neutralitet er misvisende, slik som den er formet. For det andet byder det imot, at man taler unødig om "venskabelige følelser" overfor eller "venskabelig forhold" til Tyskland. For det tredje mener jeg, svaret skulde ikke være saa avvissende i alle punkter overfor Amerika som det er, og spesielt ikke med hensyn til svovlkis, hvilket selv i deres syn, som legger større vegt paa frygtens moment end jeg gjør, ikke vilde medføre nogen risiko. Jeg mener ikke at ville motsætte mig, at der gik et svar som et led i en fortsat forhandling med Amerika, hvori man søkte at opnaa nogen avvikelse i det, Amerika har tilbudt, uagtet jeg mener, at vor egen interesse og vor egen følelse taler ikke mot det, som Amerika har tilbudt. - Det, at sende et svar som dette

er baade i og for sig støtende for mig som nordmand, og det er yderst risikabelt, fordi det unødigt kan medføre - kan medføre ialfald - at forhandlingerne avbrytes med de alvorlige følger, som det vil ha.

Jeg vil sluttelig bare føie til, at jeg for min del beklager, at forhandlingerne med Tyskland, samtidig med at disse forhandlinger med Amerika pagaar, er ført ind i det spor, hvori det nu gaar. Jeg var fuldt enig i, og jeg mener, det er fuldt korrekt, at begge parter - begge parter, vel at merke - holdes à jour, ikke alene at Tyskland holdes à jour med, hvad vi nu har i sinde likeoverfor Amerika, men at ogsaa Amerika holdes à jour med, hvad der foregaar mellem os og Tyskland, altsaa en efterretning for saavidt. Men jeg mener, det er høist risikabelt og høist eiendommelig, hvis vi, samtidig med at vi forhandler med Amerika, føres ind i en forhandling med Tyskland om de samme spørsmaal og optræder slik, at vi, selv om vi protesterer mot, at vi binder os, dog kan risikere, at Tyskland sier: Dere har bundet Dere. Jeg kommer ikke nærmere ind paa det her; jeg vil blot markere, hvad utenriksministeren uttalte i anledning av det referat, han gav av prinsen av Wieds telegram til Berlin. Han gjorde den reservation, at det ikke er rigtig, som prinsen av Wied fremholder, at der foreligger noget "forslag" til Tyskland fra norsk side, i saa fald vilde vi være bundne; for hvis Tyskland sa, at vi akcepterer det forslag, saa var det en overenskomst; men det protesterte vor utenriksminister mot, og det har der maattet protesteres mot altsaa. Jeg nævnte før, at der er medlemmer av utenrikskomiteen, som stemte imot, at der sendtes det før omtalte telegram til von Hinze til Berlin, fordi der ikke uttrykkelig i det telegram var gjentat det forbehold, som statsministeren og utenriksministeren hadde gjort overfor von Hintze og grev Hoyos, nemlig at de ikke maatte betragte dette vort svar til Amerika som endelig, men at de maatte være forberedt paa, at Norge var nødt til at fravige det og gjøre videre indrømmelser likeover Amerika, end dette svar indeholdt. Det mener jeg uttrykkelig skulde være gjentat i telegrammet, og jeg forstaar ikke, hvorfor det ikke blev gjentat - det var naturligvis ikke meningen at stikke dette under stolen -, saa det ikke kunde være gjenstand for misforstaaelse. Det forstaar jeg ikke, og det beklager jeg. Jeg har ikke noget væsentlig at si likeoverfor hr. Hagerup Bulls præciseringen av, at vi ikke er bundne. Selvfølgelig maa det være vort standpunkt, at vi ikke er bundne likeoverfor Tyskland; men et andet spørsmaal er: hvad mener Tyskland derom? Er vi sikre paa, at Tyskland ikke vil møte op med telegrammet og andre dokumenter og si: "vi har dog maattet opfatte dette, som Dere er bundne nu; ikke alene slutter Dere en for os uheldig overenskomst med Amerika, men en overenskomst, som staar i strid med "forslag", avtaler, forutsætninger og løfter fra norsk side til os." Vi maa være forberedt paa det, selv om vi meget sterkt hævder, at det ikke har været

vor mening; vi maa være forberedt paa, at slik blir det anvendt, og det vil ikke lette stillingen.

Det er selvfølgelig vores alles ønske, at om dette svar avgaar - jeg mener, det er en given sak, at det avgaar efter hele stemningen og stillingen i Stortinget og i utenrikskomiteen -, at det da ikke vil føre til de følger, som jeg er bange for det vil medføre. Men jeg vil ha sagt dette som min opfatning, fordi jeg mener, det er min pligt som repræsentant at markere, at jeg ikke er enig i, at et svar, formet som dette, avgaar til Amerika.

Statsminister Gunnar Knudsen: Jeg vil gjerne uttale min udelte tilslutning til de ord, hvormed hr. Konow avsluttet sit foredrag. Vi maa ha lov til at gaa ut fra, at om der er delte meninger om, hvorledes landets utenrikspolitikk skal føres, saa mener dog alle utfra sine egne betragtninger, at det er fædrelandets vel, man arbeider for. Naar vi, som sitter i regjeringen, og som i første haand har ansvaret for utenrikspolitikkens førelse, har fremlagt dette forslag, som nu foreligger til behandling av Stortinget, saa er det i god overensstemmelse med de principper, som føres av regjeringen i dens utenrikspolitikk. Vi mener det, hr. præsident, at uanset hvad opfatninger, hvad følelser vi maatte nære under den nuværende verdenskrig til den ene eller den anden krigførende part, saa er det landets interesser, som maa være de avgjørende likeoverfor vor utenrikspolitikk. Jeg forstaar godt hr. Castbergs høistemte tale om de moralske værdier, hvorom der kjæmpes, og om materialismens aand, som breder sig, hvad han beklaget, og som gir sig uttrykk i folkenes og landenes politik. Den tale forstaar jeg, og hvis Norge tilhørte en av stormagterne, hvis jeg var borger i De forenede stater eller et andet stort land, som kunde kaste et lod i den vegtskaal, som avgjør verdenskrigens skjæbne og dermed kan ogsaa si menneskehetens skjæbne for en lang fremtid, saa skulde jeg være tilbøielig til at slutte mig meget til, hva han sa; men vi faar ta vor fornuft fangen, vi faar spørre os selv: hvad hjelper det under den nuværende jättekamp, om Norge tar aktiv del i denne kamp? Stiller det sig saaledes, at om vi tar aktiv del i denne kamp, at vi da kan kaste et lod i vegtskaalen, et lod, som har saa pas vegt, at det kan vende krigens utfald til den ene eller anden kant, - kan vi det? Jeg formoder, at hr. Castberg selv vil indrømme, at det kan vi ikke, vi har ingensomhelst utsigt til det, ingensomhelst. Den eneste utsigt vi har er at komme til at skade os selv ganske forførdelig og ikke gavne nogen eller nogetsomhelst. Saa en politik, som førte os op i krigen vilde være en halsløs politik, en eventyrpolitikk; anderledes kan det ikke karakteriseres, mener jeg, efter den stilling Norge nu engang har. Det er en interessepolitikk vi fører. Vi maa overveie, hvorledes skal vi søke at bevare vort land -, for det første dets nøytralitet, og for det andet, hvorledes skal vi kunne sørge for det norske folks behov under disse vanskelige

forhold i den utstrækning som det kan ske? Det er vor opgave, det er den opgave vi forfølger, det er derfor vi søker at øke matproduksjonen her i landet til det aller yderste, og hvorom der foreligger forslag, og hvorfor der arbeides intenst i administrationen og utover hele landet. Jeg vil skyte ind den bemerkning med det samme jeg taler om dette, at jeg er ikke uenig i hvad hr. Konow uttalte med hensyn til landets kornforsyning. Det fremgaar ogsaa av den proposition, som er fremlagt for Stortinget av landbruksdepartementet, at vi vil ikke være istand til at skaffe tilstrækkelig kornforsyning til mennesker og dyr her i landet, selv om vi tar op en million maal, og selv om vi driver vort jordbruk saa intenst her som i Danmark og Tyskland; vi er ikke istand til det, vi blir mer eller mindre avhengig av utlandet med hensyn til tilførsler av baade korn og forstoffer, hvis vi skal føre et rimelig liv. Men at vi skulde kunne klare os for hungersnød for ikke at si hungersdød, det tror jeg vi maa ha godt haab om. Vi vet intet om den optølling, som er foretat fra 1. januar, vi faar ikke vite det før kanskje om 3-4 uker. Men naar der har været nævnt aarene for hundre aar siden, aarene fra 1807 til 1814 og vi vet, hvordan stillingen var dengang, og vi samtidig har historiens viden for, at vort folk klarte det, om end det var baade hungersnød og hungersdød, saa mener jeg nok, at med de hjælpemidler, som staar til landets raadighet nu, saa er vore utsigter til at kunne klare os ganske anderledes gode end de var dengang. Vi maa huske paa det, at nu har vi 1,200,000 - tolvhundredetusind - ton med poteter, det hadde de ikke dengang, og vi har kommunikationer nu, som kan bringe de fødemidler, som fanges i Finmarken herved til det sydlige Norge forholdsvis let mot hvad det var i 1814 og i 1807. De hadde uaar dengang, et forfærdelig uaar i 1812; jeg tænker vi kjender det fra historien, det har vi Gud ske lov ikke hat nu, og saa hadde de krig med næsten hele Europa, saa stillingen i begyndelsen av forrige aarhundre var jo i den grad forfærdelig, at vor stilling kan ikke paa nogen maate sammenlignes. Og dog gik det norske folk frelst og frit ut av de forhold som da var. Jeg kan ikke tænke mig, at det folk som nu lever i Norge kan være i den grad vanslægtet fra forfædrene, at det ikke skulde kunne, om det var nødvendig, klare forholdene under savn likesaa godt med saa gode forutsætninger og betingelser som det har nu, naar de kunde det dengang.

Men, - jeg tar op traaden igjen - det som vort arbeide gaar ut paa nu er for det første at bevare vor nøytralitet, fred til begge sider, ja, jeg bruker det uttrykk, venskabelig forhold til begge sider, til begge de krigførende, det er vor opgave. Den opgave er naturligvis vanskelig, maalet er vanskelig, det erkjender jeg fuldt ut; men jeg anser det ikke haabløst. Jeg kan ikke gaa nærmere i detaljer her, men efter hvad der foreligger er det ikke haabløst. Den meddelelse, vi fik igaar fra Berlin tyder altsaa paa - og jeg anser det for en stor betryggelse - at den note, som gaar til Amerika, vil ikke

bringe os i konflikt med Tyskland. Det visste vi ikke før, det var en usikker faktor; men nu vet vi det, og det er en ganske betryggende ting, forekommer det mig. Paa den anden side er det naturligvis et stort spørsmål, hvad vil Amerika svare paa den note. Ja, der er ingen som kan svare paa det med nogen sikkerhet. Jeg tror, det faar siges, at vi er ikke uten haab om at faa et imøtekommende svar. Det er ikke sagt at svaret netop gaar ut paa det, at de akcepterer det, vi foreslaar. Men det kan hände, de siger, vi akcepterer det og det, men kan ikke gaa med paa det og det. Nuvel, saa faar vi ta et saadant svar paany under overveielse. Paa forhaand at si, hvad man skal gjøre, hvis det eller det sker, det er praktisk umulig og det er aldeles upraktisk at diskutere. Vi faar ta spørsmålene saaledes som de melder sig og søke at løse dem ut fra de principielle betragtninger, som jeg har fremholdt før og saa søke at finde den bedst mulige utvei.

-D'hrr. Castberg og Konow har aapent uttalt, at de finder det vil være i landets interesse at akceptere det amerikanske forslag. De frygter ikke for, at vi derved kommer i konflikt med Tyskland, og jeg har næsten det indtryk, at om det blev en følge, saa vil de heller ta den end la den note gaa, som her foreligger. Det forekommer mig, at man maa være næsten blind av politisk fanatisme, naar man kan resonnerer paa denne maate. Vi maa da prøve at sette os ind i hvorledes andre føler. Faktum er nu det, at hvis amerikanerne akcepterer vort forslag kommer Tyskland til at faa et kvantum av, la os si 150, maksimum 200 tusen ton varer her fra landet. Og hvor meget faar saa de andre? Ja de tallene staar refereret i noten. Det er 1700000 ton. Og hvis de herrers mening skulde gaa gjennom, at vi uten indvending skal akceptere det amerikanske forslag, saa blir det formodentlig ikke mer end de 48 000 ton til Tyskland, mens den anden krigførende fraktion skulde faa et par millioner ton. Kan det ventes at de store og mægtige centralmagter - for de er nu mægtige da - kan slaa sig tilro med en slik fordeling av landets varer? Selv det forslag som nu gaar i noten til Amerika vil jo indskrænke eksporten til Tyskland ganske overordentlig. De tal har været fremlagt før. Men den nuværende utførsel til Tyskland utgjør jo flere hundre tusen ton. Allerede fiskeavtalen gjorde en sterk indskrænkning i det, og kobberavtalen likesaa. Og dette som nu foregaar medfører yderligere en sterk indskrænkning. Varer som de setter pris paa faar de bare 1/3 eller 1/4 av. At tyskerne er gaat med paa dette synes jeg er en ganske stor betryggelse og jeg anser som meget tilfredsstillende det svar vi har faat fra Berlin i denne sak. En anden sak er at man ikke uten videre kan sluke det raatt. Og hvis det er saa at forstaa som det er anført av enkelte, at man uten videre paa forhaand skulde binde sig likeoverfor Tyskland, saa tror jeg at vi faar være litt varsomme med det. Og skulde man binde sig, kan man ikke binde sig længe. For jeg hævder fremdeles det som jeg har gjort et par gange, om ikke flere gange, til den tyske minister, at vi kan komme

saa langt her, at vi i landets interesse ser os nødt til at gi os likeoverfor Amerikas og ententens krav. Vi kan drives saa langt. Og jeg har da lagt til, at jeg maatte kunne gaa ut fra at den tyske almenhet vilde kunne forstaa det naar vanskelighetene blir saa store her i landet. Og det forbehold maa man fremdeles opretholde, omend jeg henholder mig til hvad jeg tidligere har uttalt, at jeg ikke kan tro at stillingen i de kommende maaneder - utover sommeren er vel den mest kritiske tid - skal bli saa vanskelige at vi ikke i værste fald skulde kunne klare os. Og kommer høsten, saa fremgaar det av de forhandlinger som nu har fundet sted i den interskandinaviske kommission, at vi mot motydelse kan vente at faa ikke litet korn fra Danmark. Med normal høst skulde vi kunne faa et par hundretusen ton fra Danmark, noget sukker fra Sverige og noget fra Danmark, o.s.v. Jeg nævner dette her i denne forbindelse fordi det ogsaa har været uttalt, at der her er spørsmaal om at orientere os sydover eller vestover. Jeg mener at vi hverken kan orientere os sydover eller vestover, men vi maa orientere os til begge kanter. Og kan vi ikke orientere os til begge sider - det er en mulighet som kan komme til at foreligge - saa orienterer vi os ikke til nogen side, eller i det høieste vil vi orientere os inden Skandinavien. Der er forskjellige utveier og alternativer at følge der, som jeg ikke finder det nødvendig paa sakens nuværende standpunkt at gaa nærmere ind paa.

Under de utenrikspolitiske betragtinger som har været anført fra de 3 herrer som har hat ordet, er der kommet uttalelser som jeg maa gjøre et litet forbehold mot. Der er for det første fra hr. Hagerup Bulls side fremholdt, at det hadde været rettest, at Norge da denne uinskrænkede ubaatskrig begyndte, hadde stillet sig paa samme standpunkt som De forenede stater, med andre ord erklæret, at dersom denne uindskrænkede ubaatskrig ikke stanset vilde Norge stanse enhver eksport til Tyskland.

Hagerup Bull: Nei, jeg sa ikke saa.

Statsminister Gunnar Knudsen: Jeg oppfattet det saa. Men da er han formodentlig enig med mig i at det ret og slet vilde ha medført krig. Det alternativ tok De forenede stater, men vi kunde ikke ta det. Det hadde naturligvis ikke ført til at færre norske skibe og sjøfolk var blit torpederet og sænket, men bare endnu flere. Hvad fordel det egentlig skulde være for Norge begriper jeg ikke. Men naar det ikke var hans mening, skal jeg frafalde det. Hr. Castberg fremholdt meget sterkt, at vi, som holder paa den politik, som jeg her har skitsert, vi gjør det av frygt for Tyskland. Nu, hvad skal man da sige om de herrer, som holder paa hr. Castberg og hans mening? Er ikke det ogsaa frygt? Han skitserte meget drastisk forekommer det mig, hvorledes det vilde gaa, dersom vi ikke fik overenskomst med Amerika - vi vilde faa hungersnød og arbeidsløshet, og der vilde bli aldeles forfærdelige forhold her i landet.

Hvad er det saa, som dikterer hans krav paa, at vi skal akseptere de amerikanske betingelser? Det maa da vel være ret og slet frygt? Hvis han ikke hadde frykten for de følger, som efter hans mening vilde følge av, at vi ikke fulgte hans raad - ja, saa forstaar jeg ikke hans ræsonnement. Det er frygt, det er ikke noget at lægge skjul paa det - det er frygt. Det er en pligt for os, som staar i spidsen for og har ansvaret for vor utenrikspolitiske ledelse, at vareta landets og det norske folks interesser, og jeg tror nok, jeg maa ha lov til at sige, at dersom man herunder ikke ogsaa tok det i betragtning, at man ved at følge en politik, som kunde tiltale følelserne, kunde bringe landet op i tilstande, som vilde bringe nød og elendighet utover landets indvaanere, saa er det en opfatning, som jeg ikke rigtig kan sette mig ind i og forstaa. Jeg tror hr. Castberg er forblindet av sin politiske fanatisme, saa han ikke ser rigtig klart og objektivt i disse forhold. Jeg anser disse betragtninger, som er fremholdt av disse to herrer, navnlig fra hr. Castberg, som en yderligheternes og overdrivelsernes politik, som regjeringen ikke kan ta ansvaret for eller gi sin tilslutning. Paa den note, som gaar til Amerika, venter vi os et svar, og naar det svar kommer blir der anledning for denne forsamling til at ta standpunkt til det, efterat det har været underkastet overveielse i regjeringen og sammen med spesialkomiteen. - Der er en del andre smaa detaljer i foredragene fra de forskjellige herrer, som jeg ikke tror det er paakrævet at komme nærmere ind paa.

Buen: Hr. Castberg talte om, at denne hemmeligholdelse av forhandlingerne er en uting. Det kan jeg naturligvis teoretisk seet være helt enig med ham i, vi er vist begge fiender av det hemmelige diplomati, ikke mindst jeg; men jeg ser det slik, at idealer, som ikke kan settes i nogensomhelst forbindelse med det praktisk foreliggende liv har det liten værdi at anføre i dagens kamp, ialfald i det spørsmål som her foreligger for os. Forhandling er jo forberedelse, detaljer kan ikke behandles av alle, for ellers vilde de for det første aldrig bli færdige, og vi vilde bli staaende oppe i et værre uføre end vi er nu. Naar vi staar foran valgets alvor i en akut situation da anser jeg det som givet, at ikke regjeringen skal handle paa egen haand paa folkets vegne, men at det da sker i fuldt dagslys under hele folkets paasyn. Jeg synes, det er beklagelig, at ikke hr. Castberg er indvaaner i en større nation. Jeg finder det svært naturligt, at f.eks. de engelske stormænd taler som de gjør om den tyske imperialisme og den tyske materialisme; men jeg synes, det tar sig litt eiendommelig ut, naar vi forsøker at gebærde os paa den maate. Det er næsten som naar en liten gut faar fat i sabelen til far sin - det gjør ikke noget videre imponerende indtryk. Det som for mig staar som det avgjørende, det er den situation vi staar i, den praktisk foreliggende situation, som vi er kommen i paa grund av

den store verdensbrand. Ut av den situation maa vi se at redde os paa bedst mulige maate. Ikke under fornegtelse av vore idealer - deri er jeg enig med hr. Castberg, hvis det er det han mener - vi skal ikke fornegte vore idealer; men vi maa ta hensyn til de ting, som vi er tvunget til. Jeg tror, at vi nu nærmer os den sidste station, før vi staar oppe i den akute situation, og det maa vi se imøte. Det er godt mulig, hvis vi ser tilbake i disse krigsaar, at nogen hver vil si, at vi skulde ha gjort det, og vi skulde ha gjort det, og vi skulde ikke ha optraadt som vi gjorde, vi skulde ha optraadt paa den og den maate; det kan vist nogen hver si, men det hjelper saa litet at si det nu. Jeg antar, at nogen hver vil indrømme, at ogsaa vi socialdemokrater kunde ha en hel del at anføre i saa maate, ikke mindst naar det gjælder vort eget lands forsyning og vort eget lands fordeling av de forhaandenværende levnedsmidler, men det hjelper jo ikke at gjenta det ved enhver anledning, for vi forandrer ikke situationen en haarsbred ved at gjenta det altid og altid. Naar det gjælder forholdet overfor utlandet, tror jeg, at vi tvinges mere og mere til det, at vi maa forlate proceduren vei og slaa ind paa fasthetens; vi tvinges ind i valget. Kan vi faa en overenskomst paa de principper, som nu sidst er hævdet til begge sider, saa er jo det en stor ting, da anser jeg det for at være det bedste, som vi kan opnaa nu, og jeg vil om svaret til Amerika si, at jeg har det bestemte indtryk, at det er det redeligste dokument, som vi har hat anledning til at se, som er sendt til nogen av de krigførende magter; vi er paa god vei der til at komme bort fra proceduren og ind i den - jeg hadde nær sagt - aapne dørs politik. Men kan det ikke ske, at vi faar en slik overenskomst til begge sider, saa maa vi efter mit skjøn ta den nye situation, indkapsling. Statsministeren uttalte jo, at han var fortrolig med den tanke, og det maa vist nogen hver være, og jeg har i utenrikskomiteen uttalt min mening om det, som vi nu sender til begge hold, at dette maa vi være forberedt paa at staa paa og si, at dette kan vi ikke fravige, den haarde nød tvinger os til at holde paa det, vi nu har sagt. Det eneste spatium i den amerikanske note det tør være svovelkisen, og forsaavidt har jeg naturligvis ikke noget imot, at vi har det spatium, skjønt jeg tror, at vi driver, som sagt, hen mot endestationen, da vi maa si, at her foreligger en helt ny situation i vor orientering. Vi socialdemokrater har hævdet, - og det gjør vi, fordi vi vet, at vi der har den arbeidende befolkning med os - at krigsveien vil vi ikke vælge, vi tar alt andet før det. Saa sier de, som ikke er av vor mening der: har dere da ikke tænkt paa den forfærdelige nød og arbeidsløshet, som vil bli følgen av det her i landet? Jo, vi har tænkt paa det; det er en given ting, at vel ingen har tænkt mere paa det end vi. Hr. Castberg sa: vi har set tegn paa, hvilken rygrad vi har til at bære nød. Jeg tror nu, at vi har den rygrad ialfald, at hvis det gjælder at hævde den absolut nøytrale stilling for Norge - og folket forstaar dette, at

det er en ubetvingelig nødvendighet - saa vil de finde sig i at lide vondt. Da tør det hælde, at idealet har sin direkte forbindelse med den praktisk foreliggende situation, og da har ogsaa idealet sin magt. Men betingelsen for dette det er selvfølgelig, at der gennemføres hel retfærdighet i fordelingen, slik at ogsaa alle mennesker maa erkjende, at nu er fordelingen retfærdig. Det maa ikke være slik, at nogen har anledning til at forbeholde sig fordele, som de andre ikke har. Vi maa i en slik situation være fortrolig med den tanke, at alle lider det samme savn, og vi faar være fortrolig med den tanke, at de, som ikke har det tunge arbeide, faar lide større savn, end de er vant til, end de andre kan lide, og en betingelse for, at folket vil forstaa nødvendigheten av at lide vondt for landets skyld, for vor eksistenses skyld, det er ogsaa, at der ingen ting gaar tilspilde, og her ligger det største ansvar nu, her ligger særlig ansvaret aapent i dagen for det magthavende parti i landet, og aldrig har folkets øine været henvendt paa Stortinget som i denne tid. Hvis vi ikke evner nu at ro os ut av de gamle forestillinger og fraser, saa kan tingen bli meget skjæbnesvanger. Jeg sigter spesielt paa vor betragtning av det væbnede forsvar. Den overveiende del av befolkningen - jeg skal ikke komme ind paa det nu, det foreligger jo paa mandag, men jeg vil ha nævnt det i denne forbindelse for lukkede døre - den overveiende del av befolkningen anser det nu - det føler jeg mig overbevist om - som en tvingende nødvendighet, enten man ser paa den ene eller den anden maate paa forsvaret og dets rolle for os, at vaabenøvelserne indstilles iaar. Hvis Norges Storting forstaaer, hvad der ligger i dette, saa er vi socialdemokrater os fuldt ansvarsbevisste for, at vi ogsaa pligter at ta det støt, som derav følger; for misforstaaelser undgaar vi ikke, og bebreidelser undgaar vi ikke. Men folkets evne til at staa med ryggrad i den vanskeligste situation beror paa, hvorvidt nationalforsamlingen er istand til at vise nogen ryggrad netop der, hvor der spørres om virkelig kraft, ikke om hvorvidt vi kan bruke de sterke ord om tyskerne eller engelskmændene, det spiller ingen verdens rolle. Der synes at være en dyp meningsforskjel mellem hr. Castberg og hr. Konow og os socialdemokrater i den foreliggende situation. Konsekvensen av hr. Castbergs tale ialfald maatte jo være den, at vi skulde kaste os i vestmagternes arme og gaa ind i krigen. Jeg forstod det ikke anderledes. Det er mulig, at han anser krigen ogsaa for vort folk som et slags rensende bad. Men den mening har nu ikke jeg. Jeg har den mening, at det som følger med slike ting forurenser alt - det forurenser de enkeltes sjæl og det forurenser folkesjælen, og det kan bare være til ødelæggelse for den norske nation at komme ind i dette. Jeg synes, at naar vi betragter de andre nationer i denne tid, skulde vi holde op med denne tale ialfald. Spørsmålet beror paa i en given situation, om det overhovedet gaar an at leve i Europa, sa hr. Castberg, hvis vi orienterer os sydover.

Jeg er enig med statsministeren i, at vi skal ikke orientere os hverken hid eller did; vi skal forsøke at orientere os til begge sider - og man maa forstaa av hvad jeg har sagt, at jeg mener, vi maa forsøke at orientere os indover mot os selv og isolere os sammen med de andre skandinaviske lande overfor det øvrige Europa, hvis vi tvinges til det. Jeg synes ikke at man bør se saa enøiet paa tingen som hr. Castberg. Jeg er enig i alle de klager, han førte mot den tyske imperialisme og den tyske materialisme og alt det der, men naar vi tænker paa fremtiden, saa er det noget som reiser sig selv midt i det mørke Tyskland. Der er en folkeopinion der, som vil reise sig, saa jeg er ikke saa sikker paa, at den gamle militarisme eller materialisme vil i fremtiden faa magten i Tyskland, selvom Tyskland skulde bli den seirende part i denne krig. Men iøvrig naar man taler om imperialisme og materialisme er det ikke rigtig at lægge de begreper bare ind under det tyske regime. Hvis vi husker paa Indien, Egypten og Boerlandene saa kan man ogsaa tale om engelsk imperialisme og materialisme - jeg tænker at ogsaa de nationer kunde tale lidt med om det. Hr. Castberg sa, at hvis der blir brudd mellem Amerika og os, er vi ikke sikker paa at faa leve i fred. Nei - vi er ikke sikker paa at faa leve i fred, hvis nogen av de krigførende overhovedet har interesse av at flytte krigsteatret hid, da hjælper det ikke, hvad vi sier under nogen omstændighet. Har de interesse av at flytte hid, flytter de hid, enten vi gaar med paa Amerikas krav eller vi ikke gjør det, de lar ikke være at flytte hid under hensynet til hvad vi har gaatt ind paa - vi spiller nok for liten rolle til det, tror jeg. Hvilken basis for vestmagterne vilde ikke vor kyst bli, sa hr. Castberg. Men hvis vi brød med Tyskland vilde ikke da ogsaa vor kyst bli en god basis? Man kan anføre det samme hvilket forhold man ser det fra. Det sier sig selv, at enhver faar dømme ut fra den forstaaelse han er istand til at ha, og jeg dømmer ut fra den forstaaelse jeg har tilegnet mig i den foreliggende situation; men jeg synes at ut fra hr. Castbergs og hr. Konows ræsonnementer er det likesom der klinger en mere lokal tone, som jeg synes at kjende igjen fra den tid, da krigssituationen var mere begrænset til den skandinaviske halvø. Efter erfaringer vi har høstet siden av det som dengang seiret, og i lys av det som blev hævdet fra de to herrer dengang ser jeg med skjærpet blik paa dette som de nu anfører. Jeg synes de er lidt fordunklet i sin bedømmelsesevne - tiltrods for sine store evner synes de at være lidt fordunklet i sin evne til at bedømme situationen helt upartisk, og det er det jeg har forsøkt at gjøre saa godt jeg kan. Jeg synes, at svaret til Amerika bør gaa og gaa saa hurtig som mulig, men at vi ved næste station er forberedt paa at ta det avgjørende valg, ikke mellem de krigførende parter men overfor dem begge.

Sparre: Statsministeren syntes at ha oppfattet hr. Castbergs og, saavidt jeg forstod, også hr. Konows uttalelser paa en maate, som jeg ikke har oppfattet dem. Jeg er nødsaget til at præcisere det av den grund, at jeg for min part, nærmest ialfald, i det væsentlige, er enig i, hvad de to herrer har uttalt. Jeg har ikke oppfattet nogen av de herrer saaledes, at de skulde ville ønske eller forsøke at drive os ind i krigen paa nogen av kantene. Statsministeren sa, at han kunde vel ha forstaat hr. Castbergs uttalelser, hvis vi hadde hørt til en stor nation, som kunde lagt et avgjørende lod i vegtskålen; men saa er ikke tilfældet, sa han, og det vilde være en haabløs gjerning for os at kaste os op i krigen; vor opgave er at bevare vor nøytraleitet. Jeg har ikke forstaat hr. Castberg og heller ikke hr. Konow saaledes, at de paa nogensomhelst maate vil forsøke paa at kaste os op i krigen, for hvis det var tilfældet, vilde jeg ikke være enig med dem. Men jeg tror, at vi alle her gaar ut fra, at vi maa gjøre alt, hvad vi kan, som er overensstemmende med vore interesser og vor værdighet, for ikke at komme med i krigen. Men der kan være forskjellige maater at styre den kurs paa, og under den forutsætning, at vi følger den kurs, maa jeg si, at jeg nærmest er enig med de to herrer i, at jeg kunde ønske, at det svar, som nu skal sendes Amerika, hadde været noget anderledes. Jeg tror, det vilde været til gagn baade for vore interesser og for vor fred, for bevarelsen av vor fred i fremtiden, om det svar hadde været mindre avvisende, for det lar sig jo ikke negte, at det er avvisende omtrent i alle punkter. Hvorfor har da de herrer, som er enige i dette utkast, fundet at burde stille sig avvisende likeoverfor de amerikanske betingelser? Saavidt jeg kan forstaa, er der kun én stor hovedindvending, som gjøres mot de linjer, som er trukket op i den amerikanske note. Der er gjort den indvending, at de amerikanske krav - eller "betingelser" maa man vel rettere kalde det - ikke stemmer med hensynet til Norges stilling som nøytral stat. Ialfald er der i utkastet til svarnote pekt paa hensynet til vor stilling som nøytral stat. De ord kan fortolkes paa to forskjellige maater. Deri kan jo ligge, at vi ved at anta de betingelser vilde optræde paa en maate, som ikke stemmer med de pligter, som paahviler en nøytral stat i sin almindelighet. Og hvis saa var tilfældet, vilde jeg ogsaa være med paa med én gang at avvise dem. Men der findes jo intet i de betingelser, som avviker fra de almindelige folkeretslige og almengyldige opfatninger av, hvilke pligter en nøytral stat har. En nøytral stat har ingensomhelst pligt til ikke at anvende sin eksport og sende ut sine egne produkter til de kanter, som det stemmer med dens egne interesser, og aller mindst, naar det som i dette tilfælde er av vital betydning for os at kunne opnaa visse ting til gjengjæld. En nøytral stat har mange pligter, nøytralitet paafører mange forpligtelser; men at blandt disse pligter skulde være den ikke at disponere over sin egen eksport, av sine egne produkter, i

den retning, som stemmer med ens interesser, det har jeg aldrig hørt eller set fremholdt. Det uttrykk, som er brukt: hensynet til Norges stilling som nøytral stat, kan ogsaa ta sigte paa, at vi vilde kunne sette vor fred i fare, saaledes at det fra andet hold vilde bli sagt, at hvis du handler overensstemmende med disse betingelser, saa opfatter vi det som casus belli, og vi paafører dig krig, - altsaa at andre skulde ville lægge det i vor optræden. Heller ikke i den henseende tror jeg at der kunde være nogen fare for os ved at gaa med paa de amerikanske betingelser. Faren skulde altsaa komme fra Tysklands side. Ja, dertil vil jeg si, at jeg ikke tror, det vilde stemme med Tysklands interesser at paaføre os krig eller faa os op i krigen. Jeg gaar saa vidt, at jeg ikke tror, det vilde stemme med de tyske interesser at faa os op i krigen på hvilkensomhelst av siderne. Jeg mener, det vilde være mot de tyske militære interesser, at vi kom med i krigen, enten det var paa centralmagternes eller paa ententens side, for enten vi kom med paa den ene eller den anden side, vilde det gi anledning for ententen til at utnytte vore farvand og vor kyst paa en maate, som vilde være meget farlig for de tyske interesser, meget farlig for den tyske krigsførsel, og ikke mindst kanske for den sjøkrigsførsel, som de nu har drevet, og hvortil de sætter saa store forhaabninger: undervandskrigen. Hvis Tyskland mente, at det stemte med deres interesser at paaføre os krig, saa vilde de visselig hat grund nok til at erklære os krig i forskjellige ting, som allerede er skedd. Hvis man læser igjennem de krigserklæringer, som nu er fremkommet i saa talrig mængde siden 1914, saa vil man se, at det er ikke saa svært gode grunde, de har at fare med de stater, som erklærer andre krig. Tyskland behøver visselig ikke at staa renons, hvis det virkelig fandt det stemmende med sine interesser at faa os med ind i krigen. Saa fra den side mener jeg, at vi ikke vilde løpe nogen risiko ved at ha antat eller i alt hovedsageligt at ha antat det amerikanske tilbud. Jeg er rød for, at det forsøk, som vi nu gjør paa at faa uthalet avgjørelsen og faa lempet paa betingelserne, kan lede os mere ut i fare kanske, end ved at slaa til. Det er vist meget uvist, om Amerika egentlig fuldt forstaar disse, jeg kan vel kalde det utslag av det gamle europæiske diplomatis virksomhet.

Der blev sagt, at hvad vil det hjelpe os, om vi fik istand en traktat om tilførsler fra Amerika, om der blev stillet varer til vor disposition og vi fandt den tilstrækkelige tonnasje til at føre den over, - hvad vilde det hjelpe os, hvis Tyskland uten at erklære os krig kanske, uten direkte krigserklæring dog utvidet farezonen for ubaatskrigen og derved stængte vore tilførsler? Jeg tror ikke, man skal være rød for det. For saken er, at Tyskland magter fortiden ikke at strække sine farezoner videre ut end de allerede har gjort det, hvis de virkelig fremtidig skal kunne stille nogetsomhelst haab til undervandskrigen mot de allierte, at den skal føre til det maal, som de haaper, den skal føre til. Det merkelige er,

at allerede fra ihøst av, ja allerede fra undervandskrigen tok sin begyndelse - det var 1. februar ifjor, altsaa for et aar siden - saa har det været fremholdt fra de tyske militære forfattere og autoriteter, at det var undervandskrigen, de endelig satte sit haap til. Nu, det blev jo forespeilet det tyske folk, at en undervandskrig i løpet av faa maaneder, blev det sagt, skulde kunne bringe England i knæ. Ikke alene skulde undervandskrigen i den grad formindske verdenstonnagen, at England og de allierte av den grund blev magtesløse paa grund av mangel paa tonnager til krigstransporter og levnetsmiddeltransporter, men den skulde endog kunne hæve blokaden likeoverfor Tyskland. Nu, disse spaadomme vet vi ikke har holdt stik. Men ikke desto mindre har selvfølgelig undervandskrigen bragt store vanskeligheter for de allierte. Den har utviklet sig i begyndelsen av det aar, hvori den har været ført, de første 3-4 maaneder, til en høide, som man ikke hadde anet, og det saa virkelig en stund ut, som at det, som ikke var fuldbragt i de lovede første maaneder, skulde dog kunne ske i de senere. Forholdet er imidlertid det, at denne undervandskrig fra juni maaned av har væsentlig tapt i effektivitet. Jeg skal ikke her trøtte forsamlingen med at gaa ind paa de forskjellige tal. Vi vet jo, at de allierte opgir ett tal for de tap, som er forvoldt av tyske undervandsbaater, tyskerne opgir et andet. At stole paa de tyske tal er absolut ugjærligt, baade fordi vi vet, at Tyskland tar noget, som heter "de militære hensyn", som foreskriver, at de maa gi sine efterretninger en gunstig form - "de militære hensyn" jeg bruker uttrykket fra et tysk kommuniké -, men der er jo ogsaa det forhold, at tyskerne vet ikke selv, hvad de sænker. Og naar vi læser igjennem deres beretninger, saa ser vi mangen gang, at de gaar ut fra gjætninger, og de konfunderer mangen gang, hvad man forstaar ved tonnager, nemlig dødvegtton og registerton. Som oftest er dødvegttonnagen 2 à 2 1/2, kanske op til 3 gange saa stor som registertonnagen - netto. Jeg skal ikke gaa nærmere ind paa det. Men selv om man tar et middeltal mellem de to opgaver av sänkninger fra tysk og allieret side og sier, at sandheten ligger omtrent midt imellem dem, saa er dog forholdet det, at i dette øieblik har sänkningerne gaat stadig nedover, vistnok i ryk, men nedover, og forholdet nu er det, at den tonnager, som kan bygges i England og i De forenede stater, Japan og enkelte neutrale lande, den begynder nu meget sterkt at nærme sig tallet av sænket tonnager. Det har endnu ikke naadd det. Hvis man lægger en saadan beregning til grund som den jeg har anstillet eller pekt paa, saa mangler der - saavidt jeg kan forstaa - endnu kanske et par millioner ton aarlig, saaledes at hvis sänkningerne fortsattes i samme grad som nu og bygningen av handelsskibe foregik i samme grad som nu, saa vilde verdenstonnagen aarlig formindskes med et à to millioner ton. Men det siger sig jo selv, at hvis dette er forholdet - og jeg tror det er temmelig rigtig - saa vilde der gaa aar hen før undervandskrigen vilde lægge saadanne

hindringer i veien for de alliertes krigsførsel og levnettsmiddeltilførsel, at de av den grund maatte gaa med paa en for centralmagterne gunstig fred. Under disse forhold mener jeg der ingensomhelst utsigt er til, at Tyskland vilde forsøke paa at utvide farezonen paa den maate og i den sterke utstrækning som det maatte gjøre det, hvis det skulde hindre overførsel av levnettsmidler fra Amerika til os; for det blev jo svære gebeter, som paa den maate blev trukket ind i farezonen. De maatte anvende en masse u-baater, og de vilde svække sin u-baatkrig paa andre felter paa en maate, som vilde gjøre det endda mere haabløst for dem at naa frem paa den vei. Nu, jeg vil ikke dermed ha sagt, at man absolut ikke maa ta i betragtning, at Tyskland kunde gaa til et saadant fiendtlig skridt overfor os som at utvide sin u-baatkrig til at gjælde mulige levnettsmiddeltransporter til os, men jeg vil ha sagt, at av rent sjømilitærtekniske grunde er der meget liten utsigt til det.

Der er ikke grund til at gaa nøiere ind paa dette utkast til svar, som er forelagt, for saavidt jeg kan forstaa er jo forholdet det, at det skal sendes. Det er under chifrering og det skal sendes, saa forsaavidt forekommer tidspunktet for dette utkasts foreleggelse for Stortinget mig noksaa merkelig; for enten uttalelserne her falder saa eller saa, saa er det jo meningen - saavidt jeg kan forstaa - at noten skal sendes, og efter min mening maa der ogsaa her handles hurtig. Jeg sa, at jeg trodde ikke Amerika rigtig vilde forstaa den maate, hvorpaa vi her drev forhandlinger. Jeg tror det ligger litt utenfor amerikansk begripelse, og endda mindre tror jeg de vil forstaa, at det er gaat saapas langsomt som det er gaat. Det er jo rigtig nok oplyst her, at en av grundene til, at det er gaat saa langsomt, at man har ventet over én maaned med at gi svar paa den amerikanske note, er, at det amerikanske tilbud ikke indeholdt nøiagtige opgaver over, hvad vi kunde faa. Men svaret kunde naturligvis været git under forutsætning av, at de opgaver, som senere kom, viste sig at være tilfredsstillende, saa jeg kan ikke skjønne, at det skulde være nogen grund.

Statsministeren nævnte, at efter hans mening burde vi ikke orientere os hverken mot vest eller syd. Vi maatte greie os uten nogen orientering, eller vi fik orientere os inden Skandinavien. Ja, jeg kan naturligvis fra én side set være enig i det. Men er det saaledes, at vi kun kan være henvist til os selv eller Skandinavien? Kan vi indkapsle os i os selv eller forsøke at gjøre det samme med det øvrige Skandinavien, og er det sikkert, at det øvrige Skandinavien vil gaa de veier, at vi kan slutte os ind i samme kapsel som de? Jeg tror ikke det. Jeg ser tvertimot forskjellige tegn paa, at de

! gjensidighetsforpligtelser, som vi kanskje føler os saa sterkt bundet til likeoverfor det øvrige Skandinavien, ikke har samme vekt for de to andre skandinaviske lande. Der er forskjellige forteelser i de andre skandinaviske lande som tyder paa det. Jeg mener at ialfald vi dog maa

se den eventualitet i øinene, at vi blir nødt til at orientere os til en av siderne. Og statsministeren uttalte jo ogsaa: "Vi kan" - sa han - "drives saa langt, at vi aksepterer ententens betingelser som de foreligger." Vi maa dog se hen til, at vi kan bli nødt til at orientere os til en av siderne, og da mener jeg vi allerede paa forhaand maa stille os saaledes, at vi ikke kommer over i det feile hul. Vi maa da ikke komme over i et hul, som vi ikke kan slippe ut av, hvor vi ikke liker at være og hvor vor forbliven nu under slutningen av krigen kan utsætte os for de største ulykker, naar krigen er over. Det er jo forholdsvis nye ting for os dette, og vi medlemmer av Stortinget, som ikke er medlemmer av utenrikskomiteen, har hat meget vanskelig for at sætte os ind i disse saker. Der har været utlagt nogen dokumenter paa borde her i et par dage, men det har været i saa faatallige eksemplarer, at trods ihærdig kamp mellem medlemmerne av Stortinget har det været meget vanskelig at faa lov til at benytte dem saa længe, at man har kunnet faa fuldt overblik og endnu mindre kunnet tænke sig igjennem sakerne, og jeg vil derfor si, at jeg er enig i det, at naar nu disse ting forelægges Stortinget, er det ikke, forat vi skal uttale os som Storting om disse saker, men det er under den forutsætning, at en bestemmelse er tat av regjeringen i samraad med utenrikskomiteen, og at den bestemmelse blir iverksat. Men allikevel, naar nu denne sak er kommet paa bane, og der er lagt for os visse dokumenter ialfald i Stortinget, saa har jeg fundet det at være min pligt at redegjøre for det standpunkt, som det har været mig mulig at komme til efter en saa litet indgaaende granskning, og jeg maa da ende med, hvad jeg begyndte med at si, at jeg hovedsagelig er enig i, hvad der er fremholdt av hr. Konow og hr. Castberg, at vort svar til Amerika burde ha været mere imøtekommende, og saavidt jeg kan forstaa burde vi simpelthen i alt væsentlig ha akseptert de amerikanske betingelser, som jeg ikke finder urimelige. Jeg har allerede tidligere reservert mig mot, at jeg dermed skulde være enig i den opfatning, som er tillagt de to herrer av andre, nemlig at de skulde ønske eller ialfald tilraade skridt, som med sandsynlighet vilde føre os op i krig. En saadan opfatning er jeg selvfølgelig ikke enig i, og jeg har heller ikke kunnet forstaa, at de herrer har forfægtet nogen saadan opfatning.

Castberg: Jeg sa, da jeg begyndte mit foredrag, at jeg agtet ikke at ta op nogen debat i denne sak, og jeg agter derfor ikke at svare paa nogen av de uttalelser, som nu er fremkommet. Men jeg vil benytte anledningen til at si, at den sidste ærede taler har ganske korrekt oppfattet mine uttalelser, - og jeg er ikke i tvil om, at det samme gjælder for hr. Konows vedkommende, - i den slutningsbemerkning, han gjorde. Jeg finder det overflødig at aapne nogen polemik enten mot hr. Buen eller andre i dette spørsmal.

Præsidenten: Flere har nu ikke forlangt ordet, og debatten om denne sak erklæres avsluttet.

Præsidenten foreslaar, at forhandlingerne ikke blir at offentliggjøre. Men utenrikskomiteen vil overveie, om det vil bli mulig at sende et kommuniké til pressen om disse sidste dages drøftelser i anledning av forhandlingerne med Amerika. Jeg sier: overveie, om det er mulig - fordi jeg synes, det er litet formaalstjenlig at sende ut en meddelelse, som virker som intet. Man maa se at gi det den form, at der er et visst indhold i det. Hvis man ikke kan det, tror jeg, det er bedre ikke at sende ut nogen meddelelse. Men dette spørsmaal har været reist i utenrikskomiteen, og utenrikskomiteen skal ha møte mandag eftermiddag, og der vil da bli gjort forsøk paa at lage et saadant kommuniké, som kan sendes ut. Hvorvidt det vil lykkes, tør jeg ikke uttale mig om. Jeg foreslaar altsaa, at disse forhandlinger ikke blir at offentliggjøre. Hvis ingen har noget dertil at bemerke, betrakter jeg det forslag som bifaldt.

Protokollen blev derefter oplæst uten at foranledige nogen bemerkning.

Præsidenten: Der er opslaat stortingskart til mandag formiddag. Det vil bli foreslaat tat i den orden: først hr. Gausdals interpellation - den vil ikke strække sig ut over to timer - og derefter klipfisksaken, ikke revisionssaken, som anden sak. Møtet vil vare den reglementsmæssige tid, til kl. 2 og vil da bli foreslaat fortsat tirsdag formiddag; mandag eftermiddag blir der intet møte paa grund av utenrikskomiteens møte.

Møtet hævet kl. 14.00.